

V L A A M S P A R L E M E N T

Zitting 1996-1997

25 juni 1997

ONTWERP VAN DECREET

**tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen
van het gewoon basisonderwijs**

VERSLAG

**namens de Commissie voor Onderwijs, Vorming en Wetenschapsbeleid
uitgebracht door mevrouw Gracienne Van Nieuwenborgh**

Samenstelling van de commissie :

Voorzitter : de heer Gilbert Vanleenhove.

Vaste leden : de heer Jos De Meyer, mevrouw Mia De Schamphelaere, de heren Erik Matthijs, Freddy Sarens, Gilbert Vanleenhove ;

de heer Roland Deswaene, mevrouw Marleen Vanderpoorten, mevrouw Sonja Van Lindt ;

de heer René Swinnen, mevrouw Gracienne Van Nieuwenborgh, de heer André Van Nieuwkerke ;

de heren Pieter Huybrechts, Joris Van Hauthem ;

de heer Kris Van Dijck ;

de heer Ludo Sannen.

Plaatsvervangers :

mevrouw Sonja Becq, de heren Herman Candries, Paul Deprez, mevrouw Maria Tyberghien-Vandenbussche, mevrouw Mieke Van Hecke ;

de heren Ward Beysen, Karel De Gucht, André Denys ;

de heren Patrick Hostekint, Michiel Vandenbussche, Robert Voorhamme ;

de heren Emiel Verrijken, Frans Wymeersch ;

de heer Chris Vandenbroeke ;

mevrouw Cecile Verwimp-Sillis.

Zie :

685 (1996-1997)

– Nr. 1 : Ontwerp van decreet

– Nrs. 2 en 3 : Amendementen

INHOUD

I. Inleiding door de heer Luc Van den Bossche, minister vice-president van de Vlaamse regering, Vlaams minister van Onderwijs en Ambtenarenzaken	4
II. Vragen en bedenkingen van de leden, met antwoord van de minister	5
1. Vragen en bedenkingen van de leden	5
2. Antwoord van de minister, met repliek van de leden	9
a) Tegemoetkoming aan het arrest van het Arbitragehof en de gevolgen hiervan	9
b) De rol van het Vlaams Parlement in de totstandkoming van de eindtermen	10
c) Koppeling aan het ontwerp van decreet betreffende de afwijkingsprocedure	11
d) Inhoudelijke bemerkingen	11
e) Inwerkingtreding	12
f) Evaluatie	12
III. Artikelsgewijze bespreking	12
IV. Eindstemming	14
Tekst aangenomen door de Commissie	15
Bijlage : Besluit van de Vlaamse regering van 27 mei 1997, zoals gewijzigd bij het decreet van [...] tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs	24

Dames en heren,

Uw Commissie besprak voorliggend ontwerp van decreet tijdens haar vergaderingen van 4, 5 en 17 juni 1997. De bespreking verliep gedeeltelijk in samenhang met het ontwerp van decreet betreffende een afwijkingsprocedure voor de ontwikkelingsdoelen en eindtermen (Stuk 699 (1996-1997)-Nrs. 1-3). De verslagen van beide stukken dienen dan ook samen gelezen te worden.

I. Inleiding door de heer Luc Van den Bossche, minister vice-president van de Vlaamse regering, Vlaams minister van Onderwijs en Ambtenarenzaken

De minister verklaart dat in een tijdsgewricht waarbij aan de scholen meer en meer lokale autonomie wordt toegekend, eindtermen en ontwikkelingsdoelen een onlosmakelijk gevolg zijn. Zij dienen de kwaliteit en de gelijkwaardigheid van het onderwijs in de verschillende scholen, in de eerste plaats ten aanzien van de kinderen, maar ook van de ouders, te garanderen. De noodzakelijkheid van eindtermen en ontwikkelingsdoelen wordt door het merendeel van de partners in het maatschappelijk debat niet meer in vraag gesteld, onder meer omdat ze de gelijke kansen van de kinderen garanderen, ongeacht de school die hun ouders kiezen.

Om deze gedachtengang te ondersteunen, citeert de minister uit het arrest van het Arbitragehof van 18 december 1996 waar wordt gesteld : "Verbonden met de autonomie van de scholen om zonder overheidsinterventie rechtsgeldige studiebewijzen en diploma's af te geven, zijn de ontwikkelingsdoelen en eindtermen een adequaat middel, enerzijds, om de gelijkwaardigheid van de studiebewijzen en diploma's veilig te stellen en anderzijds, om de onderlinge gelijkwaardigheid te vrijwaren van het onderwijs verstrekt in de instellingen die ouders en leerlingen vrij kunnen kiezen."

De minister staat nog steeds achter de algemene uitgangspunten van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen basisonderwijs. Ze verwijzen naar basiscompetenties bij jonge kinderen, waardoor de basis wordt gelegd voor hun persoonlijke ontwikkeling, hun maatschappelijk functioneren, kortom hun verder leven. Het is daarbij de specifieke maatschappelijke opdracht van de school om de nodige inspanningen te doen, opdat zoveel mogelijk kinderen zoveel mogelijk competenties zouden verwerven.

Basiskenmerken die als een rode draad doorheen het concept lopen zijn het beschikken over een

positief mensbeeld, gemotiveerd zijn en zelf initiatief nemen. Op het vlak van algemene ontwikkeling blijft de minister volgende algemene doelen belangrijk vinden :

- het kunnen communiceren en samenwerken ;
- zelfstandigheid aan de dag leggen ;
- creatief en probleemoplossend omgaan met de omringende wereld ;
- zelfgestuurd leren.

De basiskenmerken, de algemene ontwikkeling en de specifieke ontwikkeling volgens de leergebieden, zijn nauw verweven en onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Kennis en kennisverwerving zijn voor de individuele mens en de ontwikkeling van de mensheid in zijn geheel altijd belangrijk geweest, maar men mag niet blind zijn voor de evolutie van onze maatschappij naar een kennismaatschappij waarin het creatief en kritisch leren omgaan met kennisinhouden belangrijker wordt dan deze te bezitten. Deze bezorgdheid vindt men terug bij de Vlaamse Onderwijsraad die dit onderwerp als thema heeft gekozen voor het eerstvolgend Forum Basisonderwijs. Dat is een argument om meer belang te hechten aan het adequaat gebruiken van informatiebronnen en om de nodige strategische en metacognitieve vaardigheden te verwerven.

Het decreet van 22 februari 1995 tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en eindtermen van het gewoon kleuter- en lager onderwijs voorzag in de uitwerking van dit alles. In deze door de Dienst voor Onderwijsontwikkeling voorbereide en na een grondig maatschappelijk debat door de Vlaamse Onderwijsraad geadviseerde versie, die later door het Vlaams Parlement werd geamendeerd, vindt men 417 te bereiken en in het leerplan op te nemen eindtermen. Toen was er een consensus, onder meer over de noodzaak om voor het basisonderwijs gedetailleerd te werk te gaan.

De versie die nu voorligt, de bijlage bij het besluit van de Vlaamse regering van 27 mei 1997, verschilt van de vorige.

Na het vastleggen van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor het gewoon basisonderwijs werd, naar aanleiding van de ontwikkeling van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor de eerste graad van het secundair onderwijs, het begrippenkader aangepast. Als gevolg hiervan werden in

november 1996 de leergebiedgebonden attitudinale eindtermen in het basisonderwijs ingevoerd en aangeduid. Voor attitudinale eindtermen geldt enkel een inspanningsverplichting en geen resultaatsverplichting. Dit bracht het aantal 'te bereiken' eindtermen voor het gewoon basisonderwijs op 327.

Het arrest van het Arbitragehof van 18 december 1996 vernietigde het decreet van de Vlaamse Gemeenschap van 22 februari van 1995 zodat de geplande invoering van de eindtermen en ontwikkelingsdoelen op 1 september 1997 in het gedrang kwam. Ten einde het arrest uit te voeren werd een afwijkingsprocedure opgesteld. Aan de Vlaamse Onderwijsraad werd meteen gevraagd de 'vernietigde' eindtermen en ontwikkelingsdoelen te bekijken in het licht van voornoemd arrest en een nieuw advies te formuleren over de eventuele aanpassing ervan. Dat gebeurde op 14 maart 1997.

De Raad voor het Basisonderwijs heeft, in overeenstemming met het advies van 27 november 1996, binnen de leergebiedgebonden eindtermen de attitudinale eindtermen aangeduid, en in vergelijking met dit advies een aantal attitudinale eindtermen toegevoegd. Een aantal leergebiedgebonden eindtermen werden, op grond van het criterium 'haalbaarheid', bijkomend als attitudinaal aangeduid.

De doorlichting van de eindtermen werd verder doorgevoerd aan de hand van de criteria horizontale samenhang, haalbaarheid en verticale samenhang. Op grond van het criterium horizontale samenhang werden een aantal eindtermen geschrapt en een aantal eindtermen geclusterd. In een aantal gevallen werden eindtermen geschrapt of van statuut gewijzigd bij de onderlinge vergelijking van de eindtermen lager onderwijs en secundair onderwijs en bij de toetsing van de eindtermen aan het criterium haalbaarheid.

Dat het VLOR-advies van 14 maart 1997, mede door de resultaten van de stemmingen en het aantal minderheidsnota's, niet dezelfde consensus weerspiegelde als het eerste advies, bleek uit het feit dat het Vast Bureau van de VLOR dit advies trachtte te evoceren.

Een werkgroep samengesteld uit leden aangeduid door de fracties van de meerderheid, onder leiding van de secretaris-generaal van het departement Onderwijs, onderzocht het advies van de VLOR van 14 maart 1997 en paste dit verder aan het arrest van het Arbitragehof aan.

Er werden nog een aantal vereenvoudigingen, veralgemeningen, schrappingen en toevoegingen in de vorm van amendementen van de Vlaamse regering opgesteld. De door het Parlement voorgestelde wijzigingen bij de eerste versie werden terug ingevoerd omdat dit onder meer evidenties zijn op het vlak van maatschappelijke redzaamheid van de kinderen. Hierbij denken we onder meer aan de eindtermen met zwemmen of Vlaanderen als onderwerp. Het uiteindelijk resultaat van deze bewerkingen is dat van de 242 te bereiken eindtermen uit het VLOR-advies van 14 maart 1997 er 213 te bereiken eindtermen gehandhaafd werden, evidenties voor het basisonderwijs en te bereiken over 6 jaren heen.

Het voorgaande in combinatie met de afwijkingsprocedure, waar de minister ter gelegenheid van de voorstelling van het betreffende ontwerp van decreet dieper zal op ingaan, garandeert dat de door de overheid vooropgestelde eindtermen en ontwikkelingsdoelen ruimschoots tegemoet komen aan de in het arrest van het Arbitragehof geformuleerde bepalingen, met eerbiediging van de algemene uitgangspunten bij de eindtermen en ontwikkelingsdoelen. Hij hoopt dan ook men, na de beslissing van het Vlaams Parlement, eindelijk tegemoet zal kunnen komen aan de dringende vraag naar duidelijkheid die door het onderwijsveld wordt gesteld: de eindtermen en ontwikkelingsdoelen worden, zoals in het decreet basisonderwijs vooropgesteld, van kracht op 1 september 1997.

II. Vragen en bedenkingen van de leden, met antwoord van de minister

1. Vragen en bedenkingen van de leden

– De heer *Freddy Sarens* verklaart dat de CVP-fractie grotendeels kan instemmen met de voorliggende ontwikkelingsdoelen en eindtermen en de bijhorende amendementen van de Vlaamse regering (Stuk 685/2). De lijst met de ontwikkelingsdoelen en eindtermen is een evenwichtig geheel, en zijn fractie heeft reeds bij de bespreking van het oorspronkelijk ontwerp van decreet op de ontwikkelingsdoelen en eindtermen voor het basisonderwijs verklaard dat zij het eens is met de onderliggende filosofie¹. Ontwikkelingsdoelen en eindtermen

¹ Ontwerp van decreet tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon kleuter- en lager onderwijs. Verslag namens de Commissie voor Onderwijs, Vorming en Wetenschapsbeleid uitgebracht door de heer Gilbert Vanleenhove (Stuk 583(1996-1994)-Nr. 5).

men zijn een belangrijk instrument om de gelijkwaardigheid in het onderwijs tot stand te brengen, en zij zijn een waarborg voor de gelijkwaardigheid en de kwaliteit van en de gelijke kansen in het onderwijs.

De voorliggende teksten getuigen van een goed evenwicht tussen enerzijds de vrijheid van onderwijs en de vrijheid van pedagogisch initiatief, en anderzijds de verantwoordelijkheid van de gemeenschap. Dat evenwicht moet voor de CVP-fractie bewaard blijven, wat niet altijd evident is. De heer Freddy Sarens benadrukt dat dat evenwicht voor zijn fractie een essentieel uitgangspunt van het onderwijsbeleid is.

De spreker verklaart dat zijn fractie geen inhoudelijk debat aan wil gaan over de voorliggende ontwikkelingsdoelen en eindtermen. Dat is het werk van specialisten.

Niettemin wenst de spreker twee kritische bemerkingen bij het voorliggend ontwerp te formuleren. In de eerste plaats stelt hij vast dat het aantal ontwikkelingsdoelen, in tegenstelling tot het aantal eindtermen, niet fundamenteel gereduceerd werd. Hij vraagt hiervoor een verklaring. Daarnaast stelt hij zich vragen bij de haalbaarheid van de datum van inwerkingtreding van het besluit, namelijk 1 september 1997. De schoolbesturen moeten, om erkend te worden, op die datum over een goedgekeurd leerplan beschikken dat de door de regering opgelegde ontwikkelingsdoelen en eindtermen in acht neemt. Door de zeer late bepaling van de ontwikkelingsdoelen en eindtermen is het afwerken van de procedure voor de goedkeuring van de leerplannen een onmogelijke opdracht voor de schoolbesturen en de inspectie basisonderwijs. De spreker kondigt dan ook een amendement aan om de datum van inwerkingtreding met een jaar uit te stellen, namelijk tot 1 september 1998.

– Mevrouw *Sonja Van Lindt* benadrukt dat haar fractie voorstander blijft van autonomie van de lokale scholen, gelijke kansen voor alle kinderen, rechtsgeldige studiebewijzen en diploma's, maximale ontplooiingskansen en kwaliteitsbewaking en controle, waartoe ontwikkelingsdoelen en eindtermen een middel zijn.

Terugblikkend op de bespreking van 1994-1995 stelt de spreker vast dat, ondanks vragen, voorstellen en amendementen van haar fractie, de minister geen oor had voor positieve en juridisch juist bevonden amendementen welke actueel in het vernietigingsbesluit van het Arbitragehof weerhouden worden. Deze houding van de regering heeft tot

gevolg dat zowel de Vlaamse regering, het Vlaams Parlement als het onderwijsveld geconfronteerd worden met voorliggende wijzigingen en de daaruit voortvloeiende administratieve beslommingen. Finaal zullen de directies met hun team alle schikkingen moeten treffen om zich per 1 september aanstaande op zovele terreinen – boeken, leerplannen – in regel te stellen conform het decreet basisonderwijs. Door de inzet en de creativiteit van het veld zal ook deze klus, in moeilijke omstandigheden – gebrek aan tijd, gebrek aan omkadering – worden geklaard. Volgens de spreker moet men zich dringend beraden over de werkwijze die door én de regering én deze commissie wordt gehanteerd. De Onderwijscommissie moet door de tijdsdruk half werk afleveren.

De VLD-fractie wenst alleszins een antwoord op volgende vragen :

1. Is het voorliggend ontwerp van decreet juridisch wel in orde ? Is het conform artikel 44 van het decreet op het basisonderwijs ? Volgens de Raad van State beantwoordt het advies niet aan de decretale bepalingen omdat er geen eensluidend advies van de VLOR is.
2. Waarom heeft men niet geopteerd voor een gezamenlijke bespreking met het decreet op de afwijkingsprocedure ? De VLD-fractie betreurt dat de Commissie gedwongen wordt op fragmentaire wijze beleidsbeslissingen en documenten die één geheel vormen, afzonderlijk te behandelen.
3. Kan de minister de Commissie garanderen dat het voorliggend ontwerp van decreet en het decreet op de afwijkingsprocedure volledig beantwoorden aan de criteria gesteld door het Arbitragehof ? Om het in meer concrete termen te stellen : kunnen alle scholen beschikken over tijd en ruimte voor de invulling van hun pedagogisch project ?
4. Gegeven de aanpassingen welke werden gedaan naar vereenvoudiging, verduidelijking en clustering, stelt zich de vraag of de actuele versie van de eindtermen basisonderwijs geen uitholling is. Dat was namelijk de repliek van de minister tijdens de commissiebesprekingen van 1994 op de vraag van de oppositie om de eindtermen minder gedetailleerd te maken.
5. Waarom heeft men niet de tijd genomen om ook de verticale doorstroming in het kleuter- en lager onderwijs te toetsen, rekening houdend

met actuele problemen als taalachterstand en zittenblijven ?

6. Is in alle scholen wel het nodige didactische materiaal aanwezig om tegemoet te komen aan de vereisten van de eindtermen ?
7. Hoe wordt het probleem van de eindterm zwemmen opgelost, gegeven de eerder gevoerde discussie omtrent de kosteloze toegang tot het basisonderwijs, het verwerven van de eindterm zwemmen en de daaraan verbonden financiële repercussies ?
8. De minister voorziet een evaluatie. Hoe ziet hij dat qua procedure, timing ? Wat indien zich dringende maatschappelijk noden melden (taalachterstand, zittenblijven, informatica, ...).
9. Welke beleidsmaatregelen worden voorzien voor leerlingen die de eindtermen niet halen ?
10. Hoe zal het decreet praktisch uitgevoerd worden op het veld ? De spreker denkt in het bijzonder aan ondersteuning, begeleiding en organisatie in het algemeen.

–De heer *Ludo Sannen* verklaart dat ook zijn fractie overtuigd is van de noodzaak en de zin van ontwikkelingsdoelen en eindtermen. Hij herinnert er wel aan dat zijn fractie zowel ter gelegenheid van de bespreking van het ontwerp van decreet op de ontwikkelingsdoelen en eindtermen van het kleuter- en lager onderwijs als van deze op de eerste graad van het secundair onderwijs gepleit heeft voor een afwijkingsprocedure voor de methodescholen. Ter gelegenheid van die laatste bespreking werd door zijn fractie zelfs een voorstel van decreet in die zin ingediend.² De minister heeft die piste toen niet gevolgd – het voorstel van decreet werd verworpen – maar nu wordt hij alsnog in het ongelijk gesteld voor het Arbitragehof. Zoals de vorige spreker betreurt de heer Ludo Sannen dat het ontwerp van decreet op de afwijkingsprocedure niet samen met het voorliggend decreet wordt besproken. Hij pleit er dan ook voor om de stemming over het voorliggend ontwerp van decreet uit te stellen tot na de bespreking van het aangekondigde decreet op de afwijkingsprocedure.

² Voorstel van decreet van mevrouw Cecile Verwimp-Sillis en de heer Ludo Sannen houdende wijziging van de wet van 29 mei 1959 tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving. Verslag namens de Commissie voor Onderwijs, Vorming en Wetenschapsbeleid uitgebracht door de heer René Swinnen (Stuk 344(1995-1996)-Nrs. 1 en 2).

Zoals de heer Freddy Sarens, is de heer Ludo Sannen niet geneigd om het inhoudelijk debat over het voorliggend ontwerp van decreet aan te gaan. Toch wil hij één fundamentele bedenking kwijt, namelijk het feit dat de leergebiedoverschrijdende eindtermen ‘leren leren’ niet als een resultaatverbintenis, maar enkel als inspanningsverplichting worden opgelegd. Hij herinnert aan de bespreking van het decreet op de eindtermen van de eerste graad van het secundair onderwijs, waar hij een analoge kritiek heeft geformuleerd.³ Volgens de spreker zal ‘leren leren’ in de toekomstige kennismaatschappij steeds belangrijker worden, maar dat komt in de voorliggende tekst niet tot uiting. De spreker is het er niet mee eens dat de eindtermen ‘leren leren’ het principe van de pedagogische vrijheid zouden aantasten. De methode waarmee men leerlingen ‘leert leren’ vloeit voort uit het pedagogisch concept van de school, de doelstelling echter niet. Volgens de spreker hebben alle ouders er recht op dat hun kinderen in de kennismaatschappij leren leren. Omdat voorliggend ontwerp van decreet dat niet garandeert, zal de heer Ludo Sannen de tekst niet steunen.

De heer Ludo Sannen is wel bereid zijn steun te geven aan het amendement dat de inwerkingtreding van het decreet met één jaar wil uitstellen.

– Voor de heer *René Swinnen* zal het formuleren van concrete eindtermen wellicht altijd een moeilijke evenwichtsoefening zijn tussen het respecteren van de vrijheid van onderwijs en het stellen van duidelijke inhoudelijke minimale eisen aan het onderwijs. De overheid moet immers enerzijds de grondwettelijk gewaarborgde vrijheid van onderwijs respecteren, maar anderzijds heeft zij ten aanzien van de gemeenschap die zoveel middelen ter beschikking stelt van het onderwijs ook de plicht om te controleren of de scholen deze middelen goed gebruiken en of zij kwaliteitsvol onderwijs aanbieden. Eindtermen zijn een geschikt middel voor de overheid om de inhoudelijke kwaliteit van het onderwijs te bewaken. Zij zijn in Vlaanderen de normen waaraan scholen moeten voldoen om in aanmerking te komen voor subsidiëring of financiering en voor het toekennen van getuigschriften

³ Ontwerp van decreet tot vervanging van de artikelen 6 tot en met 6ter van de wet van 29 mei 1959 tot wijziging van sommige bepalingen van de onderwijswetgeving, tot opheffing van artikel 6quater van dezelfde wet en tot wijziging van artikel 5 van het decreet van 17 juli 1991 betreffende inspectie en pedagogische begeleidingsdiensten. Verslag namens de Commissie voor Onderwijs, Vorming en Wetenschapsbeleid uitgebracht door de heer René Swinnen (Stuk 364(1995-1996)-Nr. 3), pp. 16-17).

en diploma's. Er bestaat geen enkel land waar er geen controlemechanismen zijn op de zogenaamde kwaliteit van het onderwijs. Die controlemechanismen bestaan in diverse varianten, van streng tot soepel, en hebben de laatste tijd een belangrijke conceptuele onderbouw gekregen. Internationaal erkent men immers meer en meer dat een basisvorming van brede aard van zeer groot belang is. Men begint steeds meer in te zien hoe belangrijk het civiele starteffect is na het doorlopen van de leerplicht voor de toekomstige culturele, economische en persoonlijke ontwikkeling van individuen en van de samenleving als geheel. De maatschappij wil dan ook beter weten wat de in onderwijs geïnvesteerde miljarden opbrengen en zij wil nauwer betrokken worden bij het bepalen van de doelstellingen van het onderwijs. Getuigschriften of diploma's moeten gebaseerd zijn op inhouden die maatschappelijk gedragen worden. Internationaal gezien bestaat er trouwens een grote gemeenschappelijkheid in denken over de functie van het leerplichtonderwijs, met name het bijdragen aan een brede en evenwichtige vorming van de persoonlijkheid, gericht op culturele, beroepsvoorbereidende en maatschappelijke kwalificaties, zowel in termen van basiskennis, basisvaardigheden en basisinzichten als in termen van attitudes en algemene leervaardigheden.

In de meeste Europese landen maakt deze kwestie van de basisvorming – het samenhangend geheel van kennis, vaardigheden en attitudes die voor iedereen noodzakelijk wordt geacht om zinvol deel te kunnen nemen aan de huidige en toekomstige samenleving – tegenwoordig deel uit van de discussie over onderwijs. Het gaat daarbij niet alleen over kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes op cognitief vlak, maar ook op sociaal, emotioneel, cultureel en lichamelijk vlak. Eindtermen vertalen de basisvorming in concrete doelstellingen. De eindtermen zijn de uitdrukking van het minimum dat scholen aan hun leerlingen moeten aanbieden en dat zij bij al hun leerlingen moeten trachten bereiken, ongeacht hun aanleg, hun sociale of etnische afkomst, hun geslacht, overtuiging. Uiteraard kan het begrip 'basisvorming' inhoudelijk meer omvatten dan dit strikte minimum. Scholen zijn vrij om doelstellingen die verbonden zijn aan hun specifiek schoolproject toe te voegen en te vermengen met dit opgelegde minimum.

De eindtermen zijn ambitieus maar het leerplichtonderwijs mag best een grote ambitie hebben. Het opgelegde minimum moet immers voldoende ruim en stevig zijn vermits het gaat om het fundament, de basis, voor de individuele ontplooiing, het functioneren in de hedendaagse en toekomstige maat-

schappij en het verdere leren. Eindtermen moeten voor al wie bij het onderwijs betrokken is duidelijk maken wat men minimaal mag verwachten van het onderwijs. Eindtermen mogen niet te vaag zijn en al teveel vrijheid laten want dit zou het recht van alle leerlingen op degelijk onderwijs aantasten en tot een onaanvaardbare dualisering van het onderwijssysteem leiden. Sommige, eerder elitaire scholen, zouden zich dan vrijwel uitsluitend toeleggen op de verstandelijke ontwikkeling van hun leerlingen en het sociaal-emotionele en creatief-culturele aspect verwaarlozen terwijl andere scholen met meer kansarme leerlingen de eindtermen op cognitief vlak te beperkt zouden invullen en op dit vlak te weinig verwachten van hun leerlingen omdat zij menen dat het vooral belangrijk is dat leerlingen zich gelukkig voelen op school en dat het voldoende is dat zij creatief bezig zijn.

De eindtermen zijn dus een belangrijke stap om elk individu op alle vlakken maximale ontplooiingskansen te bieden en tevens de kansen op een zinvolle participatie aan de samenleving te verhogen. Maar hoewel de eindtermen belangrijk zijn als richtsnoer en instrument, wordt de invulling waargemaakt door de school zelf. Het zijn de mensen op het veld die het concept van de eindtermen vorm zullen moeten geven. Vanuit internationaal oogpunt bekeken stelt de Vlaamse overheid een nogal uitzonderlijk groot vertrouwen in de lokale school en haar professioneel team. In Vlaanderen wordt de diplomering immers volledig overgelaten aan het oordeel van de scholen. De individuele scholen en leerkrachten krijgen ook een grote verantwoordelijkheid toebedeeld. Er wordt veel van hen verwacht maar zij kunnen ook rekenen op een systematische navorming en begeleiding. Zeker voor wat de nieuwe en vanuit traditioneel onderwijs-oogpunt minder vanzelfsprekende doelstellingen van sociale en culturele aard betreft, bestaat er een duidelijke behoefte aan bijscholing voor de leerkrachten en directies. Deze doelstellingen vergen immers een langdurig coherent opvoedingsproces dat niet enkel binnen het klasgebeuren maar ook op het niveau van de school en de lokale leefgemeenschap ondersteund moet worden. De schoolcultuur zal deze doelstellingen moeten uitstralen. Voor de leerlingenbegeleiding kunnen de scholen ook beroep doen op de PMS-centra. Dat onze scholen en leerkrachten dit grote vertrouwen waard zijn, blijkt uit het feit dat het Vlaams onderwijs internationaal goed scoort.

In ruil voor deze vrij grote vrijheidsgraad, stelt de overheid via de eindtermen de eisen die zij minimaal verwacht van alle scholen. Het is uiteindelijk het parlement dat een zo groot mogelijk draagvlak

voor de eindtermen moet legitimeren en beoordelen. De concrete eindtermen die nu voorliggen zijn er volgens de SP-fractie in geslaagd om concreet gestalte te geven aan een maatschappelijke consensus en aan de uitgangspunten die belangrijk zijn voor het onderwijsgebeuren. Veel scholen werken reeds volgens de eindtermen. Uit de enquête van KLASSE blijkt dat de leerkrachten er overwegend gematigd tot zeer positief tegenover staan. Vooral in het kleuter- en lager onderwijs : daar hebben zo'n 80% van de leerkrachten zich in de KLASSE-enquête gematigd tot zeer positief betoond. De SP-fractie hoopt dat er nu een eindpunt achter de eindtermendiscussie kan worden gezet en dat de scholen nu in alle rust de kans krijgen om het concept van de eindtermen in de praktijk te realiseren.

De heer René Swinnen besluit dat zijn fractie het amendement tot verdaging van de inwerkingtreding van het decreet tot 1 september 1998 zal steunen.

– De heer *Kris Van Dijck* verklaart dat ook zijn fractie zich kan inschrijven in de filosofie van de ontwikkelingsdoelen en eindtermen. Die zijn voor hem een garantie voor de kwaliteitsbewaking van het basisonderwijs. Toch moet men er zich voor hoeden om de lat systematisch hoger te leggen dan omschreven door de eindtermen, die als minima beschouwd moeten worden. De eindtermen garanderen tevens de lokale autonomie van de scholen en bieden tegelijkertijd garantie op gelijkwaardig onderwijs, wat als uitgesproken positief beschouwd moet worden.

De heer Kris Van Dijck noteert dat de VLOR een verdeeld advies heeft uitgebracht, waarbij het katholiek onderwijs tegen heeft gestemd. Wat is hiervan de achtergrond ?

Vervolgens vestigt de spreker de aandacht op het advies van de Raad van State, dat zich niet eenduidig uitlaat over de vraag of het decreet wel tegemoet komt aan de reden van vernietiging van het vorige decreet. Kan de minister die garantie wel geven ? In zijn advies merkt de Raad van State tevens op dat in de nu vernietigde teksten over de eindtermen voor het basisonderwijs, de eindtermen Frans enkel golden voor de scholen waar het onderricht van de tweede taal wordt ingericht. Een gelijkaardige bepaling komt niet voor in het voorliggend ontwerp. Wat is hiervoor de verklaring ?

Ten slotte kondigt de spreker nog enkele inhoudelijke amendementen op de voorgestelde ontwikkelingsdoelen en eindtermen aan.

– De heer *Christian Van Eyken* verklaart dat ook hij zich kan aansluiten bij het voorstel om het decreet pas op 1 september 1998 ingang te doen vinden.

Naar de inhoud toe, heeft deze spreker twee bedenkingen. Beschikken alle scholen wel over het nodige materiaal om de eindtermen muzische vorming te realiseren ? Hetzelfde geldt voor de eindtermen Wereldoriëntatie Technologie – Basisinzichten Techniek. Wellicht moet men de scholen meer financiële middelen ter beschikking stellen om het nodige materiaal aan te schaffen. Een tweede bedenking betreft de eindtermen Lichamelijke Opvoeding. Die zijn volgens de spreker alleszins niet haalbaar zijn voor kinderen met een handicap. Moet men voor die kinderen in dit decreet een afwijkmogelijkheid voorzien, of gebeurt dat in het aangekondigde decreet op de afwijkingsprocedure ? Indien geen afwijkingsprocedure voorzien wordt, vreest de spreker voor een toeloop naar het buitengewoon onderwijs, wat toch de bedoeling niet kan zijn.

– De fractie van de heer *Pieter Huybrechts* gaat niet akkoord met het principe van de eindtermen. De scholen verliezen daardoor de mogelijkheid en de vrijheid om een meerwaarde aan de jeugd aan te bieden. De vrees van de Vlaams Blok-fractie is dat door het systeem van eindtermen de kwaliteit van het Vlaamse onderwijs aangetast zal worden.

2. Antwoord van de minister, met repliek van de leden

a) Tegemoetkoming aan het arrest van het Arbitragehof en de gevolgen hiervan

Ingaande op de vraag van mevrouw *Sonja Van Lindt*, verklaart de minister dat het arrest van het Arbitragehof twee belangrijke luiken bevat. Luik B.9 stelt dat er te veel en te gedetailleerde eindtermen opgelegd worden, waardoor aan de onderwijsvrijheid wordt 'geraakt', luik B.10 stelt dat het decreet op de eindtermen de onderwijsvrijheid 'schendt' omdat er geen afwijkingsprocedure voorzien is. Luik B weegt dus duidelijk zwaarder dan luik A. De Vlaamse regering komt tegemoet aan het arrest van het Arbitragehof middels twee ontwerpen van decreet : het voorliggende dat het aantal eindtermen reduceert, en het aangekondigde decreet op de afwijkingsprocedure dat het tweede luik van het arrest opvangt.

Dat de eindtermen een bedreiging kunnen vormen voor de onderwijsvrijheid, is een gevoel dat binnen bepaalde geledingen van de VLOR reeds langer leeft. In feite is men door de jaren heen steeds kritischer geworden ten aanzien van het concept van de eindtermen zoals opgenomen in het inspectiedecreet van 17 juli 1991. Bij de voorbereiding van de eindtermen voor het basisonderwijs stelde men zich nog weinig vragen over de pedagogische vrijheid. De logica van de eindtermen werd door iedereen gedragen, ook door de netten. De eindtermen basisonderwijs konden dan ook zonder noemenswaardige incidenten en problemen opgesteld worden. Dat was niet het geval voor de eindtermen van de eerste graad van het secundair onderwijs. De eerste versie die door de VLOR was goedgekeurd, moest enkele maanden later herzien worden omdat een aantal leden die de eerste versie mee goedgekeurd hadden, een discussie uitlokten over de implicaties voor de onderwijsvrijheid. Op dat moment waren de geesten reeds duidelijk geëvolueerd en stelde men zich openlijk vragen over de bedreiging die de eindtermen voor de pedagogische vrijheid kunnen vormen. Uiteindelijk stelde de VLOR een tweede, afgeslankte versie van de eindtermen op die dan door het Vlaams Parlement bekrachtigd werd. De afgeslankte versie van de eindtermen basisonderwijs die nu voorligt, sluit dan ook goed aan met de wordingsgeschiedenis van de eindtermen voor het basisonderwijs : van een uitgebreide en gedetailleerde versie tot een afgeslankte versie. In die zin is de concordantie tussen het voorliggend decreet en het decreet op de eindtermen van de eerste graad van het secundair onderwijs groter dan die tussen het origineel decreet basisonderwijs en het decreet eerste graad secundair onderwijs.

Mevrouw *Sonja Van Lindt* beaamt dat de concordantie tussen beide decreten nu groter is, maar zij vraagt of het besef dat men niet te veel en niet te gedetailleerde eindtermen kan opleggen, finaal niet tot een uitholling van het principe van de eindtermen zelf zal leiden. Dat gevaar is reëel, antwoordt de *minister*, maar momenteel kan men toch niet van een uitholling van de eindtermen basisonderwijs gewagen. De krachtlijnen van de eerste versie zijn ongewijzigd gebleven. De minister voegt er nog aan toe dat het opstellen van de eindtermen in de toekomst steeds het gevolg zal zijn van een moeizaam balanceren tussen diegenen die vinden dat de overheid in ruil voor de financiering van het onderwijs ver kan gaan in het opleggen van kwaliteitseisen, en diegenen die vinden dat de onderwijsvrijheid moet primeren. Beide strekkingen zijn in de VLOR aanwezig. Voor de minister moeten de ouders alleszins de garantie hebben dat welke

school zij ook kiezen, zij waarborgen hebben dat hun kinderen minimale kennis en vaardigheden zullen verwerven.

Of de nieuwe versie van de eindtermen volledig aan de verwachtingen van het Arbitragehof voldoet, kan de minister vandaag niet zeggen. Hij kan niet vooruitlopen op de rechtspraak van het Arbitragehof.

b) De rol van het Vlaams Parlement in de totstandkoming van de eindtermen

De minister is het eens met die leden die van mening zijn dat het inhoudelijk op punt stellen van ontwikkelingsdoelen en eindtermen geen opdracht is voor het Vlaams Parlement. Dat is trouwens ook de filosofie van het inspectiedecreet van 17 juli 1991 dat het principe van ontwikkelingsdoelen en eindtermen heeft geïntroduceerd. De ontwikkelingsdoelen en eindtermen worden bij wijze van besluit van de Vlaamse regering vastgelegd op eensluidend advies van de VLOR. Binnen de maand nadat het besluit verbindend wordt, wordt het aan het Vlaams Parlement ter bekrachtiging voorgelegd. Noch de Vlaamse regering, noch het Vlaams Parlement worden met andere woorden inhoudelijk betrokken bij het opstellen van de eindtermen. Als decreetgevende macht behoudt het Vlaams Parlement echter zijn amenderingsrecht, amenderingsrecht dat ook door de Vlaamse regering uitgeoefend kan worden. De minister verwijst in dit verband naar de discussie die er naar aanleiding van de bespreking van het originele ontwerp van decreet op de ontwikkelingsdoelen en eindtermen basisonderwijs werd gevoerd.⁴ De minister heeft wel zijn bedenkingen bij deze procedure, die er in feite op neerkomt dat het parlementair initiatief aan banden wordt gelegd. Volgens het decreet van 17 juli 1991 kunnen eindtermen immers enkel volgens de geciteerde procedure opgelegd worden, wat impliceert dat een Vlaams volksvertegenwoordiger bijvoorbeeld geen voorstel van decreet ter invoering van eindtermen zou kunnen indienen. Dat is volgens de minister in tegenstrijd met de Grondwet : men kan het parlementair initiatiefrecht niet inperken.

Los van deze theoretische beschouwingen, is de minister echter wel degelijk van oordeel dat noch de Vlaamse regering, noch het Vlaams Parlement over de nodige pedagogische know how beschikken om ontwikkelingsdoelen en eindtermen op te stellen.

⁴ Stuk 583(1993-1994)-Nr.5, pp. 4-5 en 20-21.

Wat het ontbreken van een eensluidend advies van de VLOR betreft, antwoordt de minister dat dit veel te maken heeft met de persoon die de delegatie van het katholiek onderwijs leidde.

c) Koppeling aan het ontwerp van decreet betreffende de afwijkingsprocedure

De minister beaamt dat de bespreking van voorliggend decreet beter gekoppeld geweest was aan de bespreking van het decreet op de afwijkingsprocedure, maar dat bleek niet mogelijk omdat het ontwerp van decreet op de afwijkingsprocedure enige vertraging opgelopen heeft. De minister heeft er echter geen bezwaar tegen dat de stemmingen van beide decreten gekoppeld zouden worden. Hierop verklaart de *voorzitter* van de Commissie dat de stemming van het voorliggend decreet gekoppeld zal worden aan de bespreking en stemming van het decreet op de afwijkingsprocedure.

d) Inhoudelijke bedenkingen

Ingaande op de bedenking van de heer *Freddy Sarens* betreffende het ongewijzigd laten van de ontwikkelingsdoelen, antwoordt de minister dat hierover in de VLOR eensgezindheid bestond. Ontwikkelingsdoelen hebben een andere waarde dan eindtermen : zij moeten alleen nagestreefd, niet behaald worden.

Wat de vraag van mevrouw *Sonja Van Lindt* betreffende artikel 44 van het decreet basisonderwijs betreft, verklaart de minister dat dat artikel in Onderwijsdecreet VIII aangepast zal worden. Voor de stelling van de minister over de financiële repercussies voor de ouders van de eindterm zwemmen, verwijst de minister naar zijn tussenkomst bij de bespreking van het decreet basisonderwijs.⁵

Persoonlijk is de minister het eens met de stelling van de heer *Ludo Sannen*, namelijk dat er meer nadruk op de leergebiedoverschrijdende eindtermen 'leren leren' had mogen liggen. Het is inderdaad correct dat leren leren een essentiële vaardigheid is om zich in de kennismaatschappij van de 21ste eeuw te kunnen waarmaken. Het leren cre-

atief denken en het omgaan met informatie worden ongetwijfeld belangrijker dan het verwerven van encyclopedische kennis. Momenteel is het leren leren in bepaalde leergebieden opgenomen als een na te streven attitude. De minister had gepleit voor meer aandacht voor deze essentiële vaardigheid, maar spijtig genoeg bleek dat niet haalbaar. Niet iedereen in de onderwijswereld is reeds tot het inzicht gekomen dat 'leren leren' in de informatiemaatschappij een belangrijke troef is. De minister hoopt dat men bij de evaluatie van de eindtermen, binnen zes jaar, verder zal kunnen gaan. De heer *Ludo Sannen* repliceert dat niet het onderwijsveld, maar het onderwijsbelevingsveld inzake de eindterm 'leren leren' op de rem is gaan staan. Het onderwijsveld is wel degelijk overtuigd van het belang van 'leren leren', getuige het feit dat er in de oorspronkelijke teksten van de eindtermen basisonderwijs zelfs een te behalen eindresultaat voor de eindterm 'leren leren' werd geformuleerd. Dat was ook het geval voor de oorspronkelijke teksten van de eindtermen voor de eerste graad van het secundair onderwijs. Dat die bepalingen uiteindelijk niet terug te vinden zijn in de eindversies, is te verklaren door de houding van sommigen die mee het beleid inzake onderwijs bepalen. Hij betreurt echter dat de politici zich hier door laten leiden. De *minister* antwoordt dat de eindtermen minima zijn die gehaald moeten worden, en dat de scholen wel degelijk verder kunnen gaan, ook wat de vakoverschrijdende eindterm 'leren leren' betreft.

Hiermee heeft de minister ook geantwoord op de bedenkingen van de heer *Pieter Huybrechts* : eindtermen hoeven geen bedreiging te zijn voor de kwaliteit en het niveau van het verstrekte onderwijs omdat zij enkel minima zijn. Scholen die hogere eisen willen stellen, kunnen dat.

Wat het door de heer *Kris Van Dijck* aangehaalde probleem van het vak Frans betreft, antwoordt de minister dat artikel 2 van het besluit van de Vlaamse regering van 27 mei 1997 tegemoet komt aan het advies van de Raad van State terzake.

Wat ten slotte de vragen van de heer *Christian Van Eyken* betreft, verklaart de minister in de eerste plaats dat de scholen de nodige instrumenten die zij nodig hebben om de eindtermen muzische vorming te realiseren kunnen financieren met de werkmiddelen. Artikel 30 van het decreet basisonderwijs voorziet in een afwijkingsprocedure van de eindtermen voor leerlingen met een handicap die het gewoon basisonderwijs volgen.

⁵ Ontwerp van decreet basisonderwijs. Verslag namens de Commissie voor Onderwijs, Vorming en Wetenschapsbeleid uitgebracht door de heer André Van Nieuwerkerke (Stuk 451(1996-1997)-Nr. 11), pp. 27-28).

e) *Inwerkingtreding*

De minister verklaart dat het veld goed voorbereid is op de invoering van de eindtermen. Er is al veel voorbereiding gedaan, en de leerplannen van de verschillende netten zijn reeds of bijna afgerond. Deze goede voorbereiding is het gevolg van het rustig groeiproces van de eindtermen.

De minister heeft er echter geen bezwaar tegen dat door het voorliggend decreet de eindtermen en ontwikkelingsdoelen pas vanaf 1 september 1998 in acht genomen moeten worden. Hij kan het aangekondigde amendement dan ook steunen. Ingaande op een vraag van de heer *Kris Van Dijck* wanneer de inrichtende machten, dus ook de gemeenteraden, de leerplannen ter goedkeuring moeten voorleggen, antwoordt de minister dat zij uiterlijk 1 maart 1998 ingediend moeten worden. Zij zullen dan uiterlijk 30 april 1998 goedgekeurd zijn.

f) *Evaluatie*

Ingaande op de vraag van mevrouw *Sonja Van Lindt* betreffende de evaluatie van de eindtermen, antwoordt de minister dat er met de VLOR een ongeschreven afspraak bestaat om die evaluatie na vijf jaar uit te voeren. De minister zou echter geen bezwaar hebben tegen een amendement dat die evaluatie in het besluit zou inschrijven, bijvoorbeeld vanaf 1 september 2004, en dan om de zes jaar.

De heer *Ludo Sannen* is het er niet mee eens dat men het parlement zou opleggen wanneer het mag evalueren. Hij stelt voor dat men een einddatum zou inschrijven waarvoor men ten laatste geëvalueerd moet hebben. Hij vraagt ook of het inschrijven van een evaluatiedatum impliceert dat de eindtermen voor die datum niet gewijzigd kunnen worden. Dat lijkt hem problematisch in het licht van de bekommernis die hij over de eindtermen 'leren leren' heeft geuit (cf. supra).

De minister heeft er geen bezwaar tegen dat er een periode ingeschreven zou worden binnen dewelke een politiek document over de evaluatie van de eindtermen neergelegd moet worden, bijvoorbeeld tussen 1 september 2004 en 1 september 2006. Los van deze evaluatie, zal de DVO echter tussentijdse peilingen uitvoeren, die het debat over de eindtermen zullen voeden. Die tussentijdse peilingen kunnen eventueel geformaliseerd worden als onderdeel van het onderwijskundig onderzoek. Op die manier zou er een continue opvolging ontstaan die na zes jaar zal resulteren in een evaluatie. Voor de formele evaluatie moet men echter een volledige

cyclus basisonderwijs en dus minimum zes jaar voorzien. Dat betekent eveneens dat de eindtermen voor die datum niet gewijzigd kunnen worden. Dat is ook logisch : men moet het project een kans geven, het vervolgens evalueren en dan eventueel bijsturen.

De heer *Ludo Sannen* is het ermee eens dat men het project een kans moet geven, maar anderzijds vraagt hij toch ook de aandacht voor eventuele noodzakelijke bijsturingen. Hij denkt bijvoorbeeld aan de eindtermen 'leren leren' : indien scholen de hiervoor voorziene ruimte bewust niet invullen, is het volgens de spreker de verantwoordelijkheid van de overheid om in te grijpen. Mevrouw *Sonja Van Lindt* sluit zich hierbij aan : bijsturing moet mogelijk zijn.

De minister antwoordt dat aanpassingen van de eindtermen nooit uitgesloten kunnen worden. Het betreft hier een politieke optie.

III. Artikelsgewijze bespreking

Artikel 1

Bij dit artikel worden geen opmerkingen geformuleerd.

Het wordt met 8 stemmen bij 7 onthoudingen aangenomen.

Artikel 2

Op dit artikel is er een amendement van de heren Freddy Sarens, René Swinnen en Gilbert Vanleenhove ertoe strekkend aan dit artikel de zinsnede 'mits vervanging in artikel 4 van de woorden 'het schooljaar 1997-1998' door 'het schooljaar 1998-1999' toe te voegen (Stuk 685/3). Voor de toelichting verwijzen de indieners naar de algemene bespreking (supra, II.1 en II.2 e)). De minister herhaalt dat hij het amendement steunt.

Op dit artikel is er tevens een amendement van mevrouw Sonja Van Lindt en de heren Freddy Sarens, René Swinnen, Kris Van Dijck en Ludo Sannen ertoe strekkend aan dit artikel toe te voegen dat aan het besluit van de Vlaamse regering van 27 mei 1997 een nieuw artikel 5 toegevoegd wordt dat bepaalt dat (Stuk 685/3) :

- 1) de ontwikkelingsdoelen en eindtermen bedoeld in het besluit in het schooljaar 2004-2005 geëvalueerd worden en dat de evaluatie vanaf dan elke 6 jaar herhaald wordt ;
- 2) de Vlaamse regering de resultaten van die evaluatie voorlegt aan het Vlaams Parlement ;
- 3) een herziening van de eindtermen mogelijk is vanaf 1 september 2005.

De minister verklaart dat hij ook dit amendement steunt.

Het amendement-Sarens c.s. wordt met 14 stemmen bij 1 onthouding aangenomen.

Het amendement-Van Lindt c.s. wordt met 13 stemmen bij 2 onthoudingen aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel 2 wordt met 12 stemmen tegen 1 bij 1 onthouding aangenomen.

Artikel 3 (nieuw)

Een amendement van de Vlaamse regering strekt ertoe in de bijlage bij het besluit van de Vlaamse regering van 27 mei 1997 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs een aantal eindtermen te schrappen of te wijzigen. Voor de opsomming van deze wijzigingen wordt verwezen naar Stuk 685/2. Er worden geen verdere vragen of opmerkingen over deze voorgestelde wijzigingen geformuleerd.

Op het amendement van de Vlaamse regering is er een subamendement van de heren Kris Van Dijck en Freddy Sarens, mevrouw Sonja Van Lindt en de heren René Swinnen en Ludo Sannen dat ertoe strekt in de voorstellen tot invoering van de eindtermen 6.3bis en 6.4 de term 'gewest' te introduceren (Stuk 685/3). De indieners verklaren dat de term 'gewest' een kernbegrip is in de Belgische federale context, en dat de leerlingen die term moeten kennen. De minister adviseert dit amendement niet te stemmen. De Vlaamse regering heeft er bewust voor geopteerd het woord "gewest" niet te gebruiken omdat dat op het niveau van het basisonderwijs alleen voor verwarring zou zorgen. Na een discussie over deze stelling (cfr. infra) wordt het subamendement uitgetrokken.

Een amendement van de heren Chris Vandenbroeke en Kris Van Dijck strekt er toe in de bijlage bij het besluit van de Vlaamse regering tot bepaling

van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs van 27 mei 1997 een aantal nieuwe eindtermen in te voegen (Stuk 685/3).

Een eerste onderdeel van het amendement strekt ertoe onder 'Wereldoriëntatie Technologie' een nieuwe eindterm 2.9bis in te voegen die luidt als volgt : 'leren effectief met informatica en informatieverwerking omgaan'. De minister vraagt of de indieners hiermee het vak informatica willen invoeren ; dat vak wordt immers in het kader van andere vakken aangeleerd. De heer Chris Vandenbroeke antwoordt dat het amendement algemeen bedoeld is, en dat het zeker niet de bedoeling is om het vak informatica in te voeren. Hierop verklaart de minister dit gedeelte van het amendement te kunnen steunen.

Een tweede onderdeel van het amendement strekt ertoe onder 'Wereldoriëntatie Maatschappij' de nieuwe eindtermen 4.20bis, 4.20ter en 4.20quater in te voegen. Eindterm 4.20bis luidt als volgt : 'kennen artikel 1 van de Grondwet (van 1993), inhoudende dat België een federaal land is dat bestaat uit gewesten en gemeenschappen'. De heer Chris Vandenbroeke verklaart dat deze eindterm inzichtbevorderend is voor de plaats van Vlaanderen in België, en dit naar analogie met het voorstel van de Vlaamse regering om een eindterm 4.21 in te voeren die inzichtbevorderend is voor de plaats van Vlaanderen in Europa (Stuk 685/2). Op die manier krijgt men ook een stapsgewijze opbouw : men verschaft eerst inzicht in de plaats van Vlaanderen in België, vervolgens in de plaats van Vlaanderen in Europa. De minister is van mening dat het opzet van het voorstel-Vandenbroeke opgevangen wordt in het voorstel van de Vlaamse regering om een eindterm 4.16 in te voegen die stelt dat Vlaanderen één van de gemeenschappen is van het federale België, en dat elke gemeenschap een eigen bestuur heeft waar beslissingen genomen worden (Stuk 685/2). Hij herhaalt dat de Vlaamse regering er bewust voor geopteerd het woord 'gewest' niet te gebruiken omdat dat op het niveau van het basisonderwijs alleen voor verwarring zou zorgen. Bovendien opteert men op die manier voor een 'Vlaamse' benadering van de federale staat. De heer Kris Van Dijck is het niet eens met deze optie. De gewesten zijn een essentieel onderdeel van de Belgische federale staatsstructuur – cf. artikel 1 van de Grondwet – en de leerlingen moeten dat begrip kennen, ook op het niveau van het basisonderwijs. Hij is het er ook niet mee eens dat men de begrippen 'gemeenschap' en 'gewest' niet zou kunnen uitleggen aan leerlingen van het basisonderwijs. Hij heeft bewijzen van het tegendeel. Mevrouw Mia

De Schamphelaere geeft de voorkeur aan de bestaande tekst omdat die uitgaat van de term 'Vlaanderen', en niet van het begrip 'België' zoals de tekst van het amendement. Hierop ontspint zich een debat over de voor- en nadelen van het voorstel-Vandenbroeke versus de tekst van de Vlaamse regering. Uiteindelijk wordt dit onderdeel van het amendement-Vandenbroeke ingetrokken.

Eindterm 4.20ter uit het amendement-Vandenbroeke luidt als volgt : 'kennen de erkende symbolen van de Vlaamse Gemeenschap (met name feestdag, wapen, vlag en memoriaal). De heer Chris Vandenbroeke verklaart dat dit voorstel in het verlengde ligt van de vorige onderdelen van het amendement : de leerlingen kennen de plaats van Vlaanderen in België en in de wereld, maar ze kennen ook de symbolen van de Vlaamse Gemeenschap. De heer Ludo Sannen staat afwijzend tegenover het voorstel om het Memoriaal in de opsomming op te nemen. Volgens hem is dat overdreven. De minister verklaart dit onderdeel van het amendement wél helemaal te kunnen steunen. Het IJzermonument is in 1986 bij decreet erkend als Memoriaal van de Vlaamse Gemeenschap, en er wordt jaarlijks een bedrag op de begroting voor uitgetrokken. Het is dus wél verantwoord dat de leerlingen de betekenis van het Memoriaal kennen.

Eindterm 4.20quater luidt als volgt : 'hebben inzicht in de samenstelling en de werking van de Europese Unie'. De heer Chris Vandenbroeke verklaart dat de leerlingen van het basisonderwijs ook een inzicht moeten hebben in de werking van de Europese Unie. Volgens de minister is dit te hoog gegrepen voor het basisonderwijs. Hij kan dit voorstel niet steunen. Hierop wordt ook dit onderdeel van het amendement ingetrokken.

Het amendement van de Vlaamse regering wordt met 9 stemmen tegen 2 bij 4 onthoudingen aangenomen en een nieuw artikel 3 wordt toegevoegd.

Het amendement Vandenbroeke/Van Dijck om een nieuwe eindterm 2.9bis in te voegen wordt met 15 stemmen unaniem aangenomen. Het amendement Vandenbroeke/Van Dijck om een nieuwe eindterm 4.20ter in te voegen wordt met 11 stemmen tegen 4 aangenomen. De nieuwe eindtermen 2.9bis en 4.20ter van het leergebied Wereldoriëntatie worden geïntegreerd in de tekst van het nieuwe artikel 3. Eindterm 4.20ter wordt hernummerd als 4.20bis. In de hernummerde bijlage bij het besluit van de Vlaamse regering van 27 mei 1997 zijn de eindtermen 2.9bis en 4.20bis terug te vinden als respectie-

velijk eindtermen 2.3bis en 4.17 van het leergebied Wereldoriëntatie.

V. Eindstemming

Het geamendeerde ontwerp van decreet wordt met 9 stemmen tegen 3 bij 3 onthoudingen aangenomen.

De heer Ludo Sannen herhaalt dat hij betreurt dat 'leren leren' niet als volwaardige eindterm wordt erkend.

De verslaggever,

Gracienne VAN
NIEUWENBORGH

De voorzitter,

Gilbert VANLEENHOVE

TEKST AANGENOMEN DOOR DE COMMISSIE**Artikel 1**

Dit decreet regelt een aangelegenheid bedoeld in artikel 127 van de Grondwet.

Artikel 2

Het besluit van de Vlaamse regering van 27 mei 1997 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs wordt bekrachtigd, mits vervanging in artikel 4 van de woorden "het schooljaar 1997-1998" door de woorden "het schooljaar 1998-1999" en mits toevoeging van een nieuw artikel 5, dat luidt als volgt :

"Artikel 5

De ontwikkelingsdoelen en de eindtermen vastgesteld bij dit besluit worden in het schooljaar 2004-2005 geëvalueerd. Vanaf deze evaluatie wordt de evaluatie elke 6 jaar herhaald. De Vlaamse regering legt de resultaten van deze evaluaties voor aan het Vlaams Parlement. Een herziening van de eindtermen is mogelijk vanaf 1 september 2005."

Artikel 3

In de bijlage bij het besluit van de Vlaamse regering van 27 mei 1997 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs worden de volgende wijzigingen aangebracht :

1) Eindtermen Lichamelijke Opvoeding

- a) Een nieuwe eindterm 1.20bis invoegen die luidt als volgt :

"1.20bis : passen de afgesproken spelregels toe en aanvaarden de sancties bij overtredingen."

- b) Eindterm 1.25 schrappen en vervangen door :

"1.25 : de leerlingen voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen."

- c) Een nieuwe eindterm *1.32 invoegen die luidt als volgt :

"*1.32 De leerlingen zijn bereid zichzelf vragen te stellen over hun aanpak voor, tijdens en na het oplossen van een bewegingsprobleem en willen op basis hiervan hun aanpak (bij)sturen."

- d) Een nieuwe eindterm 1.33 invoegen die luidt als volgt :

"1.33 : kunnen onder verschillende sensorische prikkels die gelijktijdig worden waargenomen de relevante prikkel selecteren."

2) Eindtermen Muzische Vorming

Een nieuwe eindterm 5.5 invoegen die luidt als volgt :

"5.5 : eenvoudige, audiovisuele informatie uit de eigen beleavingswereld herkennen, onderzoeken en vergelijken."

3) Eindtermen Nederlands

- a) Eindtermen 1.11, 2.11, 3.11 en 4.9 schrappen en vervangen door :

"* 4.8 De leerlingen ontwikkelen bij het realiseren van de eindtermen voor spreken, luisteren, lezen en schrijven de volgende attitudes :

- spreek-, luister-, lees- en schrijfbereidheid ;
- plezier in luisteren, spreken, lezen en schrijven ;
- bereidheid tot nadenken over het eigen luister-, spreek-, lees en schrijfgedrag ;
- bereidheid tot het naleven van luister-, spreek-, lees- en schrijfconventies ;
- weerbaarheid."

- b) Eindtermen 3.4 en 3.5 schrappen en vervangen door :

"3.4 Voor hen bestemde school- en studieteksten en instructies bij schoolopdrachten."

- c) Eindtermen 3.6 en 3.7 schrappen en vervangen door :

"3.5 Voor hen bestemde verhalen, kinderromans, dialogen, gedichten, kindertijdschriften en jeugencyclopédieën."

- d) Eindtermen 3.8 en 3.9 schrappen en vervangen door :

"3.6 Verschillende voor hen bestemde brieven of uitnodigingen."

- e) Eindterm 4.4 schrappen en vervangen door :

"4.4 Voor een gekend persoon een verslag schrijven van een verhaal, een gebeurtenis, een informatieve tekst."

- f) Eindtermen 4.7 en 4.8 schrappen en vervangen door :

"4.7 De leerlingen kunnen voor het realiseren van bovenstaande eindtermen bovendien :

- hun teksten verzorgen rekening houdende met handschrift en lay-out ;
- spellingsafspraken en -regels toepassen in verband met het schrijven van :
 - woorden met vast woordbeeld :
 - klankzuivere woorden ;
 - hoogfrequente niet-klankzuivere woorden ;
 - woorden met veranderlijk woordbeeld (regelwoorden) :
 - werkwoorden ;
 - klinker in open/gesloten lettergreep ;
 - verdubbeling medeklinker ;
 - niet-klankzuivere eindletter ;
 - hoofdletters ;
 - interpunctietekens . , ? ! : " .

4) Eindtermen Frans

- a) Eindterm 1.2 schrappen en vervangen door :

"1.2 : hun gesprekspartner begrijpen in een kort gesprek over :

- henzelf ;
- hun gezins- en leefsituatie ;
- spelsituatie ;
- hun voorkomen ;
- omgangsvormen."

- b) Eindterm 3.2 schrappen en vervangen door :

"3.2 in een kort gesprek aan een gesprekspartner vragen stellen en informatie verstrekken over :

- henzelf ;
- hun gezins- en leefsituatie ;
- hun voorkomen ;
- omgangsvormen ;
- een wegaanduiding."

- 5) Eindtermen van het leergebied Wereldoriëntatie

- a) Eindtermen 1.6 en 1.7 schrappen en vervangen door :

"1.6 kunnen de functie van belangrijke organen die betrokken zijn bij de levensprocessen van de mens en de functie van de zintuigen, het skelet en de spieren op een eenvoudige wijze verwoorden."

- b) Eindterm 1.9 schrappen en vervangen door :

"1.8 kunnen de weersituatie op een bepaald moment en over een beperkte periode meten en beschrijven."

- c) Eindtermen 1.12 en 2.1 schrappen en vervangen door :

"1.11 kunnen van courante voorwerpen uit hun omgeving zeggen uit welke materialen en grondstoffen ze gemaakt zijn."

- d) Eindterm 1.13 schrappen.

- e) Eindtermen 1.16 en 1.17 schrappen en vervangen door :

"1.14 kunnen gezonde levensgewoonten in verband brengen met wat ze weten over het functioneren van het eigen lichaam en ze weten dat bepaalde ziekteverschijnselen of handicaps niet altijd kunnen worden vermeden."

- f) Eindterm 1.18 schrappen.

- g) Eindtermen 1.20 en 1.21 schrappen en vervangen door :

"1.16 kunnen passende elementaire hulp toedienen bij lichte schaafwonden en brandwonden."

- h) Eindtermen 1.24 en 1.25 schrappen en vervangen door :

"1.19 kunnen met concrete voorbeelden uit hun omgeving illustreren hoe mensen op negatieve maar ook op positieve wijze omgaan met het milieu en dat aan een milieuprobleem vaak tegengestelde belangen ten grondslag liggen.".

- i) Eindterm 2.2 schrappen.

- j) Eindterm 2.3 schrappen.

- k) Eindtermen 2.4 en 2.5 schrappen en vervangen door :

"2.1 herkennen in hun directe omgeving toepassingen van hefboomen, katrollen en bewegingsoverbrenging via tandwielen.".

- l) Eindterm 2.6 schrappen en vervangen door :

"2.2 kunnen van voorzieningen of voorwerpen uit hun omgeving aangeven welke de energiebron is die verantwoordelijk is voor de waargenomen beweging, verwarming of verlichting.".

- m) Eindtermen 2.7 en 2.8 schrappen.

- n) Een nieuwe eindterm 2.9bis toevoegen die luidt als volgt :

"2.9bis leren effectief met informatica en informatieverwerking omgaan.".

- o) Eindterm 2.11 schrappen.

- p) Eindtermen 2.12, 2.13 en 2.19 schrappen en vervangen door :

"2.5 kunnen materialenkennis en kennis van constructie- en bewegingsprincipes aanwenden bij het plannen en maken van een eigen constructie.".

- q) Eindtermen 2.14, 2.15, 2.16 en 2.17 schrappen en vervangen door :

"2.6 kunnen aan de hand van een al dan niet zelfgemaakte eenvoudige werktekening of handleiding het geschikte materiaal en gereedschap kiezen en daarmee de constructieactiviteit stap voor stap juist en veilig uitvoeren.".

- r) Eindtermen 2.20 en 2.22 schrappen.

- s) Eindtermen 2.23 en 2.25 schrappen en vervangen door :

"*2.9 brengen waardering op voor eenvoudige, inventieve technieken en voor esthetische aspecten van technische constructies en voorwerpen.".

- t) Eindtermen 3.2 en 3.3 schrappen en vervangen door :

"3.2 kunnen beschrijven wat ze voelen en wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat zowel hun gedrag als hun gevoelens situatiegebonden zijn.".

- u) Eindtermen 3.4 en 3.5 schrappen en vervangen door :

"*3.3 tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.".

- v) Eindtermen 3.8, 3.9 en 3.10 schrappen.

- w) Eindterm 4.1 schrappen.

- x) Eindtermen 4.2 en 4.3 schrappen en vervangen door :

"4.1 kunnen illustreren dat verschillende vormen van arbeid verschillend toegankelijk zijn voor mannen en vrouwen en verschillend gewaardeerd worden.".

- y) Eindterm 4.4 schrappen en vervangen door :

"4.2 kunnen met een zelf gekozen voorbeeld illustreren, hoe de prijs van een product tot stand komt.".

- z) Eindterm 4.7 schrappen.

- aa) Eindterm 4.9 schrappen en vervangen door :

"*4.6 tonen zich bereid om actieve en passieve vormen van vrijetijdsbesteding te onderzoeken en te evalueren.".

- bb) Eindterm 4.11 schrappen.

- cc) Eindterm 4.12 schrappen en vervangen door de niet-attitudinale eindterm :

"4.8 kunnen illustreren dat verschillende sociale en culturele groepen verschillende waarden en normen bezitten."

- dd) Eindtermen 4.17 en 4.18 schrappen en vervangen door :

"4.13 kunnen het belang illustreren van de fundamentele Rechten van de Mens en de Rechten van het Kind. Ze zien daarbij in dat rechten en plichten complementair zijn."

- ee) Invoegen van een nieuwe eindterm 4.16 die luidt als volgt :

"4.16 weten dat Vlaanderen één van de gemeenschappen is van het federale België en dat België deel uitmaakt van de Europese Unie. Ze weten daarbij dat elk een eigen bestuur heeft waar beslissingen worden genomen."

- ff) Invoegen van een nieuwe eindterm 4.20bis die luidt als volgt :

"4.20bis kennen de erkende symbolen van de Vlaamse Gemeenschap (met name feestdag, wapen, vlag, volkslied en memoriaal)."

- gg) Eindterm 5.5 schrappen.

- hh) Eindtermen 5.8 en 5.9 schrappen en vervangen door :

"5.7 kennen de grote periodes uit de geschiedenis en ze kunnen duidelijke historische elementen in hun omgeving en belangrijke historische figuren en gebeurtenissen waarmee ze kennis maken, situeren in de juiste tijdsperiode aan de hand van een tijdband."

- ii) Een nieuwe eindterm 6.1bis invoegen die luidt als volgt :

"6.1bis kunnen aan de hand van een kaart de afstand tussen twee plaatsen in Vlaanderen berekenen en beschrijven."

- jj) Eindtermen 6.2, 6.4 en 6.5 schrappen en vervangen door :

"6.2 kunnen in praktische toepassingssituatie op een gepaste kaart en op de globe de evenaar, de polen, de oceanen, de landen

van de Europese Unie en de werelddelen opzoeken en aanwijzen."

- kk) Een nieuwe eindterm 6.3bis invoegen die luidt als volgt :

"6.3bis kunnen begrippen zoals wijk, gehucht, dorp, deelgemeente, fusiegemeente, stad, provincie, gemeenschap, land en continent in een juiste context gebruiken."

- ll) Een nieuwe eindterm 6.4 invoegen die luidt als volgt :

"6.4 hebben een voorstelling van de kaart van Vlaanderen en van België zodat ze in een praktische toepassingssituatie de gemeenschappen, de provincies en de provinciehoofdplaatsen kunnen aanwijzen."

- mm) Eindtermen 6.8 en 6.9 schrappen en vervangen door :

"6.7 kunnen in de realiteit en op een gepaste kaart een landelijke, stedelijke, toeristische en industriële omgeving herkennen en van elkaar onderscheiden."

- nn) Eindterm 6.10 schrappen en vervangen door :

"6.8 kunnen hun eigen streek en twee andere streken in België situeren op een kaart en de relatie beschrijven tussen de omgeving en aspecten van het dagelijks leven van mensen."

- oo) Eindterm 6.11 schrappen en vervangen door :

"6.9 kunnen aspecten van het dagelijks leven in een land van een ander cultuurgebied vergelijken met het eigen leven."

- pp) Eindterm 6.14 schrappen en vervangen door :

"6.12 kunnen de gevaarlijke verkeerssituaties in de ruimere schoolomgeving lokaliseren."

- qq) Eindtermen 6.15 en 6.16 schrappen en vervangen door :

"6.13 beschikken over voldoende reactiesnelheid, evenwichtsbehoud en gevoel voor coördinatie en ze kennen de verkeersregels voor fietsers en voetgangers, om zich zelf-

standig en veilig te kunnen verplaatsen langs een voor hen vertrouwde route."

- rr) Een nieuwe titel met eindterm 7 invoegen die luidt als volgt :

"BRONGEBRUIK

7. De leerlingen kunnen op hun niveau verschillende informatiebronnen raadplegen."

6) Eindtermen Wiskunde

- a) Eindterm 1.2 schrappen en vervangen door :

"1.2 kunnen de verschillende functies van natuurlijke getallen herkennen en verwoorden."

- b) Eindtermen 1.3, 1.4 en 1.5 schrappen en vervangen door :

"1.3 de leerlingen kennen de betekenis van : optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, delen, veelvoud, deler, gemeenschappelijke deler, grootste gemeenschappelijke deler, kleinste gemeenschappelijk veelvoud, procent, som, verschil, product, quotiënt en rest. Zij kunnen correcte voorbeelden geven en kunnen verwoorden in welke situatie ze dit handig kunnen gebruiken."

- c) Eindtermen 1.7, 1.8 en 1.9 schrappen en vervangen door :

"1.5 kunnen natuurlijke getallen van maximaal 10 cijfers en kommagetallen (met 3 decimalen), eenvoudige breuken, eenvoudige procenten lezen, noteren, ordenen en op een getallenlijn plaatsen."

- d) Eindterm 1.14 schrappen en vervangen door :

"1.10 zijn in staat tot een onmiddellijk geven van correcte resultaten bij optellen en aftrekken tot 10, bij tafels van vermenigvuldiging tot en met de tafels van 10 en de bijhorende deeltafels."

- e) Eindterm 1.17 schrappen en vervangen door :

"1.13 voeren opgaven uit het hoofd uit waarbij ze een doelmatige oplossingsweg kiezen op basis van inzicht in de eigenschappen van bewerkingen en in de structuur van getallen :

- optellen en aftrekken tot honderd ;

- optellen en aftrekken met grote getallen met eindnullen ;

- vermenigvuldigen met en delen naar analogie met de tafels."

- f) Eindterm 1.16 schrappen en vervangen door :

"1.12 kunnen orde en regelmaat ontdekken in getallenpatronen onder meer om te komen tot de kenmerken van deelbaarheid door 2, 3, 5, 9, 10 en die te kunnen toepassen."

- g) Een nieuwe eindterm *1.29 toevoegen die luidt als volgt :

*1.29 zijn bereid verstandige zoekstrategieën aan te wenden die helpen bij het aanpakken van wiskundige problemen met betrekking tot getallen, meten, ruimtelijke oriëntatie en meetkunde."

- h) Eindterm 2.1 schrappen en vervangen door :

"2.1 kennen de belangrijkste grootheden en maateenheden met betrekking tot lengte, oppervlakte, inhoud, gewicht(massa) tijd, snelheid, temperatuur en hoekgrootte en ze kunnen daarbij de relatie leggen tussen de grootheid en de maateenheid."

- i) Eindterm 2.2 schrappen.

- j) Eindtermen 2.3 en 2.9 schrappen en vervangen door :

"2.2 kennen de symbolen, notatiewijzen en conventies bij de gebruikelijke maateenheden en kunnen meetresultaten op veelzijdige wijze noteren en op verschillende wijze groeperen."

- k) Eindterm 2.4 schrappen.

- l) Eindtermen 2.6 en 2.7 schrappen en vervangen door :

"2.4 kunnen de functie van de begrippen "schaal" en "gemiddelde" aan de hand van concrete voorbeelden verwoorden."

- m) Eindtermen 2.10 en 2.12 schrappen en vervangen door :

"2.6 kunnen allerlei verbanden, patronen en structuren tussen en met grootheden en

maatgetallen inzien en ze kunnen betekenisvolle herleidingen uitvoeren."

- n) Eindtermen 2.14, 2.15 en 2.16 schrappen en vervangen door :

"2.9 kunnen op een concrete wijze aangeven hoe ze de oppervlakte en de omtrek van een willekeurige vlakke figuur en van een veelhoek kunnen bepalen."

- o) Eindterm 2.17 schrappen en vervangen door :

"2.10 concreet aangeven hoe de inhoud van een balk wordt bepaald."

- p) Eindterm 2.18 schrappen en vervangen door :

"2.11 kunnen in reële situaties rekenen met geld en geldwaarden."

- q) Eindterm 3.1 schrappen en vervangen door :

"3.1 begrippen en notaties waarmee de ruimte meetkundig wordt bepaald aan de hand van concrete voorbeelden verklaren."

- r) Eindterm 3.2 schrappen en vervangen door :

"3.2 op basis van volgende eigenschappen de volgende meetkundige objecten herkennen en benoemen :

a) in het vlak : punten, lijnen, hoeken en vlakke figuren (driehoeken, vierhoeken, cirkels) ;

b) in de ruimte : veelvlakken (kubus, balk, piramide) en bol en cilinder."

- s) Eindterm 3.4 schrappen en vervangen door :

"3.4 kunnen de verschillende soorten hoeken classificeren en de verschillende soorten vierhoeken classificeren op grond van zijden en hoeken. Zij kunnen deze ook concreet vormgeven."

- t) Een nieuwe eindterm *5.4 toevoegen die luidt als volgt :

"*5.4 zijn bereid zichzelf vragen te stellen over hun aanpak voor, tijdens en na het oplossen van een wiskundig probleem en willen op basis hiervan hun aanpak bijsturen."

- 7) Leergebiedoverschrijdende eindtermen Leren leren.

- a) Eindtermen 1, 1.1. en 1.2. schrappen en vervangen door :

"1. De leerlingen kunnen losse gegevens verwerven en gebruiken door ze betekenis te geven en te memoriseren."

- b) Eindtermen 2, 2.1., 2.2., 2.3., en 2.4. schrappen en vervangen door :

"2. De leerlingen kunnen op systematische wijze verschillende informatiebronnen op hun niveau zelfstandig gebruiken."

- c) Eindtermen 3, 3.1., 3.2., 3.3., 3.4., 3.5., 3.6., en 3.7. schrappen en vervangen door :

"3. De leerlingen kunnen op systematische wijze samenhangende informatie (ook andere dan teksten) verwerven en gebruiken."

- d) Eindtermen 4, 4.1., 4.2., 4.3., 4.4., 4.5., en 4.6. schrappen en vervangen door :

"4. De leerlingen kunnen eenvoudige problemen op systematische en inzichtelijke wijze oplossen."

- e) Eindtermen 5, 5.1., 5.2. en 5.3. schrappen en vervangen door :

"5. De leerlingen kunnen, eventueel onder begeleiding :

– hun lessen, taken en opdrachten plannen en organiseren ;

– hun eigen leerproces controleren en bijsturen."

- f) Eindtermen 6, 6.1., 6.2., 6.3., 6.4., 6.5., 6.6. en 6.7. schrappen en vervangen door :

"6. Houdingen en overtuigingen

De leerlingen kunnen op hun niveau leren met :

– nauwkeurigheid ;

– efficiëntie ;

– wil tot zelfstandigheid ;

– voldoende zelfvertrouwen ;

– voldoende weerbaarheid ;

– houding van openheid ;

– kritische zin."

8) Leergebiedoverschrijdende eindtermen Sociale Vaardigheden

a) Eindterm 1.1 schrappen en vervangen door :

"1.1 De leerlingen kunnen zich op een assertieve wijze voorstellen."

b) Eindterm 1.2 schrappen en vervangen door :

"1.2 De leerlingen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen."

c) Eindterm 1.3 schrappen en vervangen door :

"1.3 De leerlingen kunnen zorg opbrengen voor iets of iemand anders."

d) Eindterm 1.4 schrappen en vervangen door :

"1.4 De leerlingen kunnen hulp vragen en zich laten helpen."

e) Eindterm 1.5 schrappen en vervangen door :

"1.5 De leerlingen kunnen bij groepstaken leiding geven en onder leiding van een medeleerling meewerken."

f) Eindterm 1.6 schrappen.

g) Eindterm 1.7 schrappen en vervangen door :

"1.6 De leerlingen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren."

h) Eindterm 1.8 schrappen en vervangen door :

"1.7 De leerlingen kunnen zich weerbaar opstellen naar leeftijdsgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn."

i) Eindterm 1.9 schrappen en vervangen door :

"1.8 De leerlingen kunnen zich discreet opstellen."

j) Eindterm 1.10 schrappen en vervangen door :

"1.9 De leerlingen kunnen ongelijk of onmacht toegeven, kritiek beluisteren en eruit leren."

k) Eindterm 2 schrappen en vervangen door :

"2. De leerlingen kunnen in functionele situaties een aantal verbale en niet- verbale gespreksconventies naleven."

l) Eindterm 3 schrappen en vervangen door :

"3. De leerlingen kunnen samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine."

BIJLAGE

BESLUIT VAN DE VLAAMSE REGERING

Artikel 5

van 27 mei 1997 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs zoals gewijzigd bij het decreet van [...] tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs

De ontwikkelingsdoelen en de eindtermen vastgesteld bij dit besluit worden in het schooljaar 2004-2005 geëvalueerd. Vanaf deze evaluatie wordt de evaluatie elke 6 jaar herhaald. De Vlaamse regering legt de resultaten van deze evaluaties voor aan het Vlaams Parlement. Een herziening van de eindtermen is mogelijk vanaf 1 september 2005.

Artikel 1

Artikel 44 van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997 treedt in werking op 1 september 1997.

Artikel 2

De ontwikkelingsdoelen en eindtermen in de bijlage van dit besluit zijn de eindtermen voor het gewoon kleuteronderwijs en lager onderwijs, zoals bedoeld in artikel 44 van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997.

De in de bijlage vastgestelde eindtermen taal Frans gelden enkel voor de scholen waar het onderricht van de tweede taal wordt ingericht.

Artikel 3

De Vlaamse minister, bevoegd voor het onderwijs, is belast met de uitvoering van dit besluit.

Artikel 4

De ontwikkelingsdoelen en de eindtermen vastgesteld bij dit besluit moeten worden in acht genomen vanaf het schooljaar 1998-1999.

Bijlage bij het besluit van de Vlaamse regering van 27 mei 1997 tot bepaling van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs zoals gewijzigd bij het decreet van [...] tot bekrachtiging van de ontwikkelingsdoelen en de eindtermen van het gewoon basisonderwijs

ONTWIKKELINGSDOELEN LICHAMELIJKE OPVOEDING

1. LICHAMELIJKE OPVOEDING – MOTORISCHE COMPETENTIES

ZELFREDZAAMHEID IN KINDGERICHTE BEWEGINGSSITUATIES

Lichaams- en bewegingsbeheersing

De kleuters :

- 1.1. kunnen diverse ruimtelijke hindernissen nemen door middel van klimmen en klauteren, stappen, lopen en springen.
- 1.2. kunnen de eigen bewegingsbaan stoppen, richten en wijzigen afhankelijk van statische en dynamische objecten : andere bewegers, obstakels, bewegend voorwerpen
- 1.3. kunnen het evenwicht behouden in verplaatsingen en bij houdingen op diverse steunvlakken.
- 1.4. kunnen het eigen lichaamsgewicht veilig opvangen door middel van landen en vallen.
- 1.5. kunnen onder begeleiding kleuteraangepast materiaal veilig heffen, dragen en verplaatsen.
- 1.6. kunnen met een eenvoudig bewegingsantwoord snel reageren op auditieve, visuele en tactiële signalen.

Complexe lichaams- en bewegingsorganisatie

De kleuters :

- 1.7. kunnen voor verschillende basisbewegingen de ledematen functioneel en gecoördineerd inschakelen.
- 1.8. voeren de voornaamste basisbewegingen uit zonder teveel overtoollige meebewegingen.
- 1.9. kunnen vlot en spontaan de zijkanten van het lichaam gebruiken en zijwaarts bewegen.
- 1.10. kunnen de armen en benen afwisselend bewegen.

Voorkeurlichaamzijde

De kleuters :

- 1.11. tonen een duidelijke linker of rechter voorkeur voor éénhandige taken.
- 1.12. kunnen hun voorkeurhand tonen, wanneer het expliciet gevraagd wordt.

- 1.13. tonen in taken waar tweehandigheid vereist is een duidelijke taakverdeling in gebruik van linker en rechterhand (-voet).

Lichaamsopbouw

De kleuters :

- 1.14. tonen in het bewegen dat ze de opbouw van het lichaam aanvoelen en kennen en dat ze intuïtief rekening houden met de lichaamsopbouw en met lichaamsgrenzen en -verhoudingen.
- 1.15. kunnen zelf actief omgaan met wijzigingen in de lichaamshouding rekening houdend met de omgeving.

Rustervaringen

De kleuters :

- 1.16. kunnen komen tot rustervaringen.

Complexe ruimte- en tijdsfactoren

De kleuters :

- 1.17. kunnen in de ruimte snel een afgesproken plaats terugvinden en er rekening mee houden.
- 1.18. kunnen tijdens het bewegen rekening houden met plaatsaanduidingen.
- 1.19. kunnen handelend rekening houden met een te overbruggen afstand.
- 1.20. kunnen in eenvoudige bewegings- en spelsituaties de meest efficiënte bewegingsrichting kiezen.
- 1.21. passen de eigen beweging aan aan de snelheid en het tempo van bewegende objecten, of aan de tijdsduur van auditieve signalen.
- 1.22. passen het eigen bewegingsritme spontaan aan aan een eenvoudig opgelegd ritme.
- 1.23. zoeken zelf een uitvoeringsvolgorde in een bepaalde opstelling van toestellen.
- 1.24. kunnen twee of meer opeenvolgende hindernissen nemen.
- 1.25. kunnen doelgericht een beweging onderbreken en laten opvolgen door een andere beweging.

GROOT-MOTORISCHE EN KLEIN-MOTORISCHE VAARDIGHEIDEN IN GEVARIEERDE SITUATIES.

Groot-motorische vaardigheden

De kleuters :

- 1.26. tonen een toenemende bedrevenheid in basisbewegingen met betrekking tot de kind-eigen bewegingscultuur.
- 1.27. tonen actieve bewegingspogingen om de eigen behendigheidsgrens volgens eigen aanvoelen te verleggen.

Klein-motorische vaardigheden

De kleuters :

- 1.28. tonen een toenemende bedrevenheid in het functioneel aanwenden van klein-motorische vaardigheden.
- 1.29. kunnen klein-motorische vaardigheden in verschillende situaties voldoende nauw-keurigheid gedoseerd en ontspannen uitvoeren.
- 1.30. kunnen de functionele grepen gebruiken voor het hanteren van voorwerpen.

OPEENVOLGENDE HANDELINGEN

De kleuters :

- 1.31. kunnen een eenvoudige reeks van opeenvolgende handelingen uitvoeren binnen bewegingsactiviteiten.

BEWEGINGSANTWOORDEN

De kleuters :

- 1.32. kunnen een gepast bewegingsantwoord geven op eenvoudige speltaken, bewegingsopdrachten, afspraken en regels.

HANDELEND OMGAAN MET BETEKENISINHouden

De kleuters :

- 1.33. tonen in het handelend omgaan met betekenisinhouden een toenemend begrijpen, toepassen en verwoorden van :
 - spelideeën van kinderspelen;
 - lichaams-, bewegings-, ruimte- en tijdsbegrippen, facetten van fysieke kennis;
 - voorstellingen (fantasie);
 - symbolen en hun interpretatie, begrippen.

OPLOSSEN VAN KIND-AANGEPASTE BEWEGINGSPROBLEMEN

De kleuters :

- 1.34. kunnen geconcentreerd bezig blijven met een bewegingsprobleem.
- 1.35. tonen belangstelling voor aangereikte oplossingsstrategieën.

- 1.36. tonen pogingen tot verwoorden van gestelde acties.
- 1.37. kunnen creatief verschillende oplossingen voorstellen.
- 1.38. kunnen geleerde bewegingsprincipes toepassen in andere bewegingssituaties.

SENSORISCHE PRIKKELS

De kleuters :

- 1.39. kunnen gerichte aandacht opbrengen voor verschillende sensorische prikkels en deze rustig laten inwerken.

BEWEGING ALS EXPRESSIE- EN COMMUNICATIEMIDDEL

De kleuters :

- 1.40. tonen in hun vrije spel en in geleide opdrachten een spontaan aanwenden van beweging als expressie en communicatiemiddel.

2. LICHAMELIJKE OPVOEDING – GEZONDE EN VEILIGE LEVENSTIJL

De kleuters :

- 2.1. behouden de natuurlijke vitaliteit en bereidheid om fysieke inspanningen te leveren.
- 2.2. nemen zelf initiatief om groot-motorisch te bewegen.
- 2.3. beleven zichtbaar plezier aan fysieke inspanningen.
- 2.4. ontwikkelen een correcte lichaamshouding.
- 2.5. behouden hun natuurlijke lenigheid.
- 2.6. kunnen in diverse spelsituaties de nodige kracht tonen om het eigen lichaamsgewicht en kleuter-aangepast spelmateriaal te verplaatsen en te dragen.
- 2.7. kunnen een fysieke inspanning een tijdlang volhouden.
- 2.8. kunnen eenvoudige verplaatsingsvormen op snelheid uitvoeren.
- 2.9. herkennen effecten van fysieke activiteit op het eigen lichaam en kunnen dat op hun manier verwoorden.
- 2.10. ontwikkelen een goed hygiënische gewoonte en weten dat zij schoeisel en kledij moeten aanpassen aan de omstandigheden.

3. LICHAMELIJKE OPVOEDING – ZELFCONCEPT EN HET SOCIAAL FUNCTIONEREN

De kleuters :

- 3.1. tonen een intrinsieke belangstelling om diverse nieuwe bewegingssituaties te verkennen.
- 3.2. kunnen speels bezig zijn met de eigen beweging en lichamelijkeheid.
- 3.3. tonen in het experimenteelgedrag dat ze de eigen mogelijkheden en begrenzingen aanvoelen.
- 3.4. tonen een rustige aanwezigheid in het eigen lichaam, voelen de eigen grenzen en tonen een trouwdheid met de eigenheid van het lichaam.
- 3.5. tonen in diverse bewegingssituaties een variatie aan innerlijk beleven.
- 3.6. tonen een persoonlijke stijl in spontane expressie.
- 3.7. durven de eigen bewegingsvormen en behendigheden tonen.
- 3.8. kunnen zich emotioneel uiten binnen aanvaardbare grenzen.
- 3.9. kunnen in bewegingssituaties respectvol rekening houden met de veiligheid en de vermogens van andere kleuters en passen hun handelingen aan.
- 3.10. kunnen kleuter-aangepast materiaal uithalen en weer opbergen op de afgesproken plaats.
- 3.11. kunnen materiaal op de geëigende manier gebruiken.
- 3.12. kunnen binnen een eenvoudige spelvorm één tot twee spelregels opvolgen.
- 3.13. gaan spontaan over tot het maken van eenvoudige afspraken binnen het functioneren in subgroepjes.

ONTWIKKELINGSDOELEN MUZISCHE VORMING

1. MUZISCHE VORMING – BEELD

De kleuters kunnen :

- 1.1. visuele waarneming en beeldend geheugen versterken en vergroten door beeldelementen te herkennen.
- 1.2. materiaalgevoeligheid ontwikkelen door exploreren en experimenteren.
- 1.3. kleur, lijn, vlak, ritme, vorm en versiering onderscheiden en de ontdekking van beeldelementen verwoorden.
- 1.4. verschillende beeldende, technische middelen aanwenden en samen gebruiken om tot beeldend werk te komen.
- 1.5. impressies uiten in een persoonlijke, authentieke creatie en plezier scheppen in het zoeken en vinden.

2. MUZISCHE VORMING – MUZIEK

De kleuters kunnen :

- 2.1. klanken, geluiden, stilte en stemmingen in beluisterde muziek ervaren en herkennen.
- 2.2. ritme in beluisterde muziek en liedjes ervaren, herkennen en nabootsen.
- 2.3. signalen, functie en sfeer van beluisterde muziek of liedje ervaren en herkennen, en alleen of in groep reproduceren.
- 2.4. een toenemende stembeheersing ontwikkelen.
- 2.5. met plezier een toenemend vermogen tot experimenteren en improviseren ontwikkelen met klank, stem of instrument.

3. MUZISCHE VORMING – DRAMA

De kleuters kunnen :

- 3.1. eigen belevenissen, ervaringen, gedachten, gevoelens, handelingen verwoorden.
- 3.2. zich inleven in personages en dingen uit de omgeving en deze uitbeelden.
- 3.3. met een creatief stem- en taalgebruik expressief reageren en belevenissen uitbeelden.
- 3.4. ervaren dat de juiste verhouding tussen woord en beweging de expressie kan vergroten.
- 3.5. genieten van een gevarieerd aanbod van hedendaagse en klassieke kinderliteratuur, en voor hen bestemde culturele activiteiten.

4. MUZISCHE VORMING – BEWEGING

De kleuters kunnen :

- 4.1. spontaan meebewegen op muziek.
- 4.2. meedoen met bewegingen die tijdens het vertellen van een verhaal aan bod komen, en belangstelling tonen om het bewegingsinspirerend gegeven nauwkeurig te observeren en na te bootsen.
- 4.3. ervaren dat ze een persoonlijke stijl kunnen ontwikkelen.
- 4.4. waargenomen klanken omzetten in beweging.
- 4.5. de eigen dansexpressie verwoorden.
- 4.6. genieten van en belangstellend kijken naar een gevarieerd aanbod van lichaamsexpressie van kinderen en volwassenen.

5. MUZISCHE VORMING – MEDIA

De kleuters kunnen :

- 5.1. alert omgaan met voor hen bestemde audiovisuele boodschappen.
- 5.2. vaststellen dat klanken, beelden en bewegingen elkaar wederzijds beïnvloeden.
- 5.3. de volgorde van een reeks van voorwerpen, prenten, beelden, klanken en geluiden vaststellen, veranderen, schikken, herschikken en er een nieuw verhaal rond vertellen.
- 5.4. bewuster luisteren en kijken naar de hoeveelheden geluiden en klanken en zeer eenvoudige audiovisuele boodschappen.

6. MUZISCHE VORMING – ATTITUDES

De kleuters kunnen :

- 6.1. openstaan voor nieuwe dingen uit hun omgeving.
- 6.2. ervan genieten bezig te zijn met de dingen die hen omringen om hun expressiemogelijkheden te ontdekken.
- 6.3. vertrouwen op hun expressiemogelijkheden en durven hun eigen expressie-stijl tonen.
- 6.4. respect betonen voor uitingen van leeftijdgenoten, behorend tot de eigen en de andere culturen.
- 6.5. genieten van de fantasie, de originaliteit, de creativiteit en de zelfexpressie in 'kunstwerken'.

ONTWIKKELINGSDOELEN NEDERLANDS

1. NEDERLANDS LUISTEREN

De kleuters kunnen :

- 1.1. een mondelinge boodschap, eventueel ondersteund door gebaar, mimiek met betrekking tot een concrete situatie begrijpen.
- 1.2. voor hen bestemde vragen in concrete situaties begrijpen.
- 1.3. een mondelinge, voor hen bestemde boodschap, ondersteund door beeld en/of geluid, begrijpen.
- 1.4. door de kleuteronderwijzer gegeven opdrachten, met betrekking tot activiteiten in de klas of op school, begrijpen.
- 1.5. een beluisterd verhaal, bestemd voor hun leeftijdsgroep, begrijpen.
- 1.6. de bereidheid vertonen om naar elkaar te luisteren en om zich in te leven in een boodschap.

2. NEDERLANDS SPREKEN

De kleuters :

- 2.1. kunnen een voor hen bestemde mededeling en/of een verhaal zo (her)formuleren, dat de inhoud ervan herkenbaar overkomt.
- 2.2. kunnen spreken over ervaringen of gebeurtenissen uit de eigen omgeving of over wat ze van anderen vernamen.
- 2.3. kunnen spreken over gevoelens als blijheid, angst, verdriet, verwondering.
- 2.4. kunnen uitleggen hoe zij in een activiteit van plan zijn te werken of hoe zij werkten.
- 2.5. kunnen iemand of iets beschrijven volgens kleur, vorm, grootte of een specifieke eigenschap.
- 2.6. kunnen antwoorden op gerichte vragen in verband met betekenis, inhoud, bedoeling, mening ... in concrete situaties.
- 2.7. kunnen in een gesprek met een eenvoudige maar relevante vraag of met commentaar reageren.
- 2.8. kunnen zelf vragen stellen aan anderen die de door hen gewenste informatie leveren.
- 2.9. kunnen de hulp of medewerking van anderen inroepen.
- 2.10. kunnen zich inleven in duidelijk herkenbare rollen en situaties en vanuit eigen verbeelding/beleving hierop inspelen.
- 2.11. hanteren bij het realiseren van de hierboven genoemde ontwikkelingsdoelen zoveel mogelijk standaard-Nederlands ondersteund door volwassenen.
- 2.12. zijn bereid om eigen gevoelens en verlangens op een persoonlijke manier uit te drukken.
- 2.13. beleven plezier in het gebruiken van taal en het spelen met taal in concrete situaties.

3. NEDERLANDS "LEZEN"

De kleuters :

- 3.1. kunnen aan de hand van visueel materiaal een boodschap herscheppen.
- 3.2. kunnen door symbolen voorgestelde boodschappen in verband met concrete activiteiten begrijpen.
- 3.3. kunnen op materialen, in boeken, op uithangborden lettertekens onderscheiden van andere tekens.
- 3.4. zijn bereid spontaan en zelfstandig voor hen bestemde boeken en andere info-bronnen in te kijken.

4. NEDERLANDS "SCHRIJVEN"

De kleuters kunnen :

- 4.1. een ervaring, een verhaal weergeven door middel van visueel materiaal.

- 4.2. met hulp van volwassenen, eigen boodschappen door midden van symbolen vastleggen en kenbaar maken.
- 4.3. onvolledige eenvoudige beelden aanvullen.

5. NEDERLANDS "TAALBESCHOUWING"

- 5.1. De kleuters kunnen duidelijke vormen van mondelinge communicatie herkennen.
- 5.2. Zij beseffen dat boodschappen visueel kunnen worden bewaard en daardoor opnieuw kunnen worden opgeroepen.
- 5.3. Zij beseffen dat mensen door middel van het schrift boodschappen kunnen vastleggen.
- 5.4. Zij beseffen dat bepaalde symbolen (pictogrammen, lettertekens, ...) dienen om boodschappen over te dragen.
- 5.5. Zij stellen zich vragen bij en reflecteren over taal en taalgebruik in concrete situaties :
 - discrimineren van klanken, woorden;
 - ritmische aspecten van taal, rijmen;
 - intonatie en mimiek in relatie tot gevoelens, boodschap.

ONTWIKKELINGSDOELEN WISKUNDIGE INITIATIE

1. WISKUNDIGE INITIATIE – GETALLEN

De kleuters kunnen :

- 1.1. handelend en verwoordend de ene concrete hoeveelheid dingen vergelijken met een andere hoeveelheid dingen. Bij het verwoorden gebruiken zij daarbij de passende hoeveelheidsbegrippen. (evenveel/niet evenveel dingen, veel/weinig dingen, te veel/te weinig dingen, dingen over/dingen te kort, meer/minder dingen, meest/minst dingen).
- 1.2. met aanwijzing vijf dingen correct (simultaan) tellen en daarna zeggen hoeveel dingen er geteld zijn (resultatief).
- 1.3. een rangorde (tot vijfde) aanduiden en verwoorden (ordinaal tellen) als begin en richting zijn afgesproken.
- 1.4. in concrete situaties rekenhandelingen uitvoeren met betrekking tot aantal en hoeveelheid. Zij kunnen deze handelingen verwoorden door de gepaste begrippen te hanteren (evenveel maken, bij doen, wegdoen, samentellen, vermeerderen, verminderen, verdelen).
- 1.5. door handelend en verwoordend te vergelijken, aangeven dat er een bepaalde hoeveelheid dingen dezelfde blijft, hoe ze ook geplaatst of geordend zijn in de ruimte.

2. WISKUNDIGE INITIATIE – METEN

De kleuters kunnen :

- 2.1. handelend en verwoordend twee dingen op hun kwalitatieve eigenschap vergelijken.
- 2.2. dingen kwalitatief vergelijken en samenbrengen op basis van één of twee gemeenschappelijke kenmerken.
- 2.3. dingen rangschikken volgens de toenemende of afnemende mate van een welbepaald kwalitatief kenmerk.
- 2.4. in concrete situaties handelingen uitvoeren met vormen, grootheden en figuren, in functie van een kwalitatief kenmerk.
- 2.5. handelend en verwoordend, aangeven dat een bepaalde grootte (lengte, inhoud, volume, gewicht, oppervlakte) van een ding dezelfde blijft, hoe dit ook geplaatst of geordend is in de ruimte.
- 2.6. bij benadering een voorwerp "meten" met een zelfgekozen maateenheid.
- 2.7. verandering, beweging, (snelheid) die ze met hun eigen lichaam ervaren of die ze bij voorwerpen, verschijnselen of bij andere mensen waarnemen, verwoorden.
- 2.8. bij vergelijking van twee voor hen bekende activiteiten en bij voldoende duidelijke verschillen, verwoorden welke activiteit het langst en welke het kortst duurt.
- 2.9. aan de hand van een kalender de dagen aftellen tussen het nu en een speciale gebeurtenis waarvan de dag is aangegeven binnen de periode van een week.

3.. WISKUNDIGE INITIATIE – RUIMTE (INITIATIE OP MEETKUNDE)

De kleuters kunnen :

- 3.1. handelend, in concrete situaties de begrippen "in, op, boven, onder, naast, voor, achter, eerste, laatste, tussen, schuin, op elkaar, ver weg, dicht bij, binnen, buiten, omhoog en omlaag" in hun juiste betekenis gebruiken. Zij kunnen pictogrammen in verband met "richtingen" als symbolen hanteren.
- 3.2. vanuit verschillende gezichtspunten die ze zelf concreet innemen, verwoorden hoe eenzelfde voorwerp, gebouw of persoon er telkens anders uitziet.
- 3.3. in een concrete situatie oplossingen vinden voor een ruimtelijk probleem.
- 3.4. vanuit een patroon een rij of een reeks dingen verder zetten. In het patroon kunnen aantallen (beperkt tot 5) en/of kwalitatieve kenmerken (beperkt tot twee gemeenschappelijke) voorkomen.

ONTWIKKELINGSDOELEN WERELDORIENTATIE

1. WERELDORIENTATIE – NATUUR

LEVENDE NATUUR

De kleuters :

- 1.1. kunnen mensen, dieren en planten ordenen aan de hand van eenvoudige, zelfgevonden criteria.

1.2. kunnen in verband met voortplanting van mensen en dieren, getuigenis geven van het inzicht dat :

- een levend wezen steeds voortkomt uit een ander levend wezen van dezelfde soort;
- dat de geboorte wordt voorafgegaan door een periode van gedragen worden door de moeder of door de ontwikkeling van het jong in een ei;
- dat de geboorte het verlaten van het moederlichaam of van het ei betekent.

NIET-LEVENDE NATUUR

De kleuters :

- 1.4. – kunnen verschillende weersomstandigheden gericht waarnemen, vergelijken en benoemen;
- kunnen voorbeelden geven van de gevolgen voor zichzelf.
- 1.5. kunnen experimenteren met enkele gangbare stoffen, ze onderscheiden en groeperen volgens één zelf gevonden eigenschap.

ALGEMENE VAARDIGHEDEN NATUUR

De kleuters :

- 1.6. – kunnen bij zichzelf aangeven welk lichaamsdeel instaat voor het horen, zien, ruiken, proeven en voelen;
- kunnen de verschillen in de vorm, de geur, de smaak, het geluid, de kleur en in aanvoelen onderscheiden.
- 1.7. tonen een experimenterende en explorerende aanpak om meer te weten te komen over de natuur.
- 1.8. kunnen met hulp van een volwassene, eenvoudige bronnen hanteren om meer te weten te komen over de natuur.

GEZONDHEIDSEDUCATIE

De kleuters :

- 1.9. – kunnen bij zichzelf en bij anderen het verschil tussen ziek, gezond en gewond zijn herkennen;
- kunnen in concrete situaties gedragingen herkennen die bevorderlijk of schadelijk zijn voor hun gezondheid.
- 1.10. tonen goede gewoonten inzake dagelijkse hygiëne.
- 1.11. weten dat ze door de inname van sommige producten en planten ziek kunnen worden.

MILIEU-EDUCATIE

De kleuters :

1.12. tonen een houding van zorg en respect voor de natuur.

2. WERELDORIENTATIE – TECHNOLOGIE

De kleuters :

- 2.1. kunnen van voorwerpen uit hun omgeving aangeven dat ze gemaakt zijn van ijzer, steen, hout, glas, papier, textiel of plastic.
- 2.2. kunnen van eenvoudige voorwerpen uit hun omgeving aantonen dat ze bestaan uit verschillende onderdelen.
- 2.3. kunnen bij eenvoudige voorwerpen uit hun omgeving de meest courante verbindingen en hechtingswijzen herkennen.
- 2.4. kunnen met gangbare materialen een eenvoudige constructie maken, waarbij ze geschikt materiaal, geschikte hechtingswijzen en geschikt gereedschap kiezen.
- 2.5. tonen zich bereid om veilig om te gaan met materialen en gereedschap van de klas.

3. WERELDORIENTATIE – MENS

IK EN MEZELF

De kleuters :

- 3.1. kunnen bij zichzelf onderkennen wanneer zij bang, blij, boos of verdrietig zijn en kunnen dit op een eenvoudige wijze uitdrukken.
- 3.2. kunnen in een eenvoudige taal een recent gebeurde situatie waarbij zij betrokken waren in dialoog met een volwassene, beschrijven en vertellen hoe zij zich daarbij voelden.
- 3.3. tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen in eigen mogelijkheden.

IK EN DE ANDER

De kleuters :

- 3.4. kunnen in concrete situaties verschillende manieren van omgaan met elkaar herkennen en erover praten.
- 3.5. kunnen bij anderen gevoelens van bang, blij, boos en verdrietig zijn herkennen en kunnen meeleven in dit gevoel.
- 3.6. weten dat mensen eenzelfde situatie op een verschillende wijze kunnen ervaren en er verschillend kunnen op reageren.

- 3.7. kunnen een gevoeligheid tonen voor de behoeften van anderen.
- 3.8. kunnen voor zichzelf opkomen door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn.

IK EN DE ANDEREN : IN GROEP

De kleuters :

- 3.9. kennen en begrijpen omgangsvormen, leefregels en afspraken die van belang zijn voor het samenleven in een groep.
- 3.10. kunnen in concrete situaties met de hulp van een volwassene afspraken maken.
- 3.11. kunnen bij een activiteit of een spel in een kleine groep, controleren of de anderen zich aan de regels houden.

4. WERELDORIENTATIE – MAATSCHAPPIJ

SOCIAAL-ECONOMISCHE VERSCHIJNSELEN

De kleuters :

- 4.1. kunnen beroepen en bezigheden van volwassenen die ze kennen op een eenvoudige wijze beschrijven.
- 4.2. kunnen in een concrete situatie het onderscheid maken tussen geven, krijgen, ruilen, lenen, kopen en verkopen.

SOCIAAL-CULTURELE VERSCHIJNSELEN

De kleuters :

- 4.3. kunnen verschillende gezinsvormen herkennen.
- 4.4. herkennen vormen van afwijzend of waardierend reageren op het anders-zijn van mensen.
- 4.5. beseffen dat sommige mensen een andere levenswijze hebben dan zichzelf, als ze geconfronteerd worden met beelden, informatie of mensen uit een andere cultuur.

POLITIEKE EN JURIDISCHE VERSCHIJNSELEN

De kleuters :

- 4.6. kunnen met concrete voorbeelden illustreren dat mensen die samenleven, zich organiseren via regels waaraan iedereen zich moet houden.
- 4.7. weten dat er mensen zijn die waken over het naleven van regels in elke samenleving.
- 4.8. kunnen een onderscheid maken tussen geweldloze en gewelddadige oplossingen voor conflicten.

5. WERELDORIENTATIE – TIJD

De kleuters :

- 5.1. – begrijpen dat "gisteren" voorbij is en dat "morgen" nog moet komen.
 - kunnen de begrippen vandaag, dag, nacht in hun juiste betekenis gebruiken.
- 5.2. kunnen een beperkt aantal vaste gebeurtenissen in het verloop van hun dag in een juiste volgorde aangeven.
- 5.3. tonen tijdsbesef aan de hand van het functioneel gebruik van verschillende soorten kalenders.
- 5.4. kunnen een eenvoudig visueel voorgesteld plan zelfstandig uitvoeren.
- 5.5. kunnen terugblikken op minstens twee voorbije activiteiten door deze in de juiste volgorde te rangschikken en te verwoorden.
- 5.6. kunnen in de tijd vooruitzien door minstens twee activiteiten na elkaar te plannen.

6. WERELDORIENTATIE – RUIMTE

RUIMTELIJKE ORIENTATIE

De kleuters :

- 6.1. kunnen een menselijke figuur tekenen met de belangrijkste lichaamsdelen (het hoofd, de romp, de benen, de armen, de oren, de ogen, de neus en de mond) op de juiste plaats.
- 6.2. kunnen inschatten hoeveel ruimte hun eigen lichaam inneemt.
- 6.3. vinden zelfstandig hun weg in een vertrouwde omgeving.
- 6.4. kunnen aan een bekende volwassene hun naam en de gemeente waar ze wonen zeggen.
- 6.5. kennen de betekenis van volgende pictogrammen :
 - de pijl,
 - de uitgang,
 - het toilet.
- 6.6. kunnen voorstellingen van vertrouwde plaatsen en voorwerpen herkennen.

RUIMTEBELEVING

De kleuters :

- 6.7. kunnen een ruimte inrichten in functie van hun spel.
- 6.8. kunnen, mits aanwijzingen, orde brengen in een beperkte ruimte.

RUIMTELIJKE ORDENING

De kleuters :

6.9. kunnen verschillen in landschappen en omgevingen, door mensen ingericht, verwoorden.

VERKEER – MOBILITEIT

De kleuters :

6.10. herkennen in hun omgeving plaatsen waar ze veilig kunnen spelen en waar niet.

6.11. beseffen dat het verkeer risico's inhoudt.

6.12. kunnen onder begeleiding elementaire verkeersregels toepassen.

EINDTERMEN¹ LICHAMELIJKE OPVOEDING

1. LICHAMELIJKE OPVOEDING – MOTORISCHE COMPETENTIES

ZELFREDZAAMHEID IN KINDGERICHTE BEWEGINGSSITUATIES

Lichaams- en bewegingsbeheersing

De leerlingen :

- 1.1 kunnen de motorische basisbewegingen op een voldoende flexibele en verfijnde wijze aanwenden in gevarieerde en complexe bewegingssituaties.

Verantwoord en veilig bewegen

De leerlingen :

- 1.2 kunnen veiligheidsafspraken naleven.
- 1.3 kennen de gevaren en risico's van bewegingssituaties en kunnen deze inschatten en signaleren.

Voorkeurlichaamszijde, lichaamsopbouw, lichaamsbesef

De leerlingen :

- 1.4 kennen hun voorkeurhand en -voet en kunnen deze ook efficiënt gebruiken.
- 1.5 kennen en gebruiken hun voorkeurszijde om te wenden en te draaien rond de lengteas.
- *1.6 tonen in het bewegen een intuïtief, maar ook een bewust kennen, aanvoelen, omgaan en rekening houden met de eigen lichaamskenmerken, -mogelijkheden en -beperkingen.

Rustervaringen

De leerlingen :

- 1.7 hebben in rust controle over ademhaling en spieren.
- 1.8 zijn bereid om een sfeer van rust te creëren.

GROOT-MOTORISCHE VAARDIGHEDEN EN ACTIES IN GEVARIEERDE
SITUATIES**Variante vormen van basisbewegingen, al dan niet gebruik makend van toestellen**

De leerlingen :

- 1.9 kunnen balanceren op de grond en over diverse soorten toestellen.
- 1.10 kunnen in omgekeerde houding hangen en steunen.
- 1.11 kunnen vrije sprongen en steunsprongen uitvoeren.

¹ De attitudinale eindtermen zijn aangeduid met een sterretje (*).

- 1.12 kunnen verschillende vormen van rollen uitvoeren.
- 1.13 kunnen aan een toestel draaibewegingen rond de breedte-as uitvoeren.
- 1.14 kunnen diverse klimtoestellen opklimmen en veilig ervan afdalen.
- 1.15 kunnen hun loopstijl en -tempo aanpassen aan de afstand.
- 1.16 kunnen op verschillende manieren en met diverse tuigen werpen.

Spel en sportspelen

De leerlingen :

- 1.17 beheersen fundamentele bewegingsvaardigheden die nodig zijn om een eenvoudig bewegingsspel zinvol te kunnen spelen in eenvoudige sport- en spelsituaties.
- 1.18 kunnen eenvoudige spelideeën uitvoeren in eenvoudige bewegingssporten.
- 1.19 kunnen zich in een spel inleven en hierbij verschillende rollen waarnemen.
- 1.20 kennen elementaire tactische principes, kunnen ze toepassen in verwante spelen en kunnen een eenvoudig tactisch plannetje afspreken en uitvoeren.
- 1.20bis passen de afgesproken spelregels toe en aanvaarden de sancties bij overtredingen.

Ritmisch en expressief bewegen

De leerlingen :

- 1.21 kunnen bewegingsvormen uitvoeren op een opgelegd ritme.
- 1.22 kunnen een danscombinatie (een aantal bewegingspatronen achter elkaar) onthouden en zonder aanwijzingen uitvoeren.

Bewegen in verschillende milieus

De leerlingen :

- 1.23 bewegen op een aangepaste manier in de vrije natuur.
- 1.24 kunnen ongeremd en spelend bewegen in het water.
- 1.25 voelen zich veilig in het water en kunnen zwemmen.

KLEIN-MOTORISCHE VAARDIGHEDEN IN GEVARIEERDE SITUATIES

De leerlingen :

- 1.26 kunnen klein-motorische vaardigheden in verschillende situaties voldoende nauwkeurig gedoseerd en ontspannen uitvoeren.
- 1.27 kunnen de functionele grepen gedifferentieerd gebruiken voor het hanteren van voorwerpen.

OPLOSSEN VAN KIND-AANGEPASTE BEWEGINGSPROBLEMEN

De leerlingen :

- *1.28 kunnen geconcentreerd bezig zijn met een bewegingstaak.
- 1.29 zoeken zelfstandig en op een creatieve manier naar een oplossing voor een bewegings- of spelprobleem.
- 1.30 kunnen zelfstandig materiaal kiezen en opstellen.
- 1.31 zijn in staat gekende oefen- en spelvormen zelfstandig op te starten en in gang te houden.
- *1.32 de leerlingen zijn bereid zichzelf vragen te stellen over hun aanpak voor, tijdens en na het oplossen van een bewegingsprobleem en willen op basis hiervan een aanpak (bij)sturen.
- 1.33 kunnen onder verschillende sensorische prikkels die gelijktijdig worden waargenomen de relevante prikkel selecteren.

2. LICHAMELIJKE OPVOEDING – GEZONDE EN VEILIGE LEVENSSTIJL

De leerlingen :

- *2.1 hebben noties over eigen constitutie en ontwikkelen een correcte lichaamshouding.
- *2.2 ontwikkelen uithouding, kracht, lenigheid, snelheid en spierspanning om de motorische competenties te bereiken.
- *2.3 beleven voldoening aan fysieke inspanning en kennen ook het lange-termijn effect ervan.
- 2.4 kennen het belang van opwarming vóór en tot rust komen na fysieke activiteiten.
- 2.5 kennen mogelijke vormen van rollend en/of glijdend materiaal en weten er veilig mee om te gaan.

3. LICHAMELIJKE OPVOEDING – ZELFCONCEPT EN HET SOCIAAL FUNCTIONEREN

De leerlingen :

- *3.1 zijn bereid een opdracht vol te houden en af te werken.
- *3.2 kunnen hun eigen inspanning en die van anderen inschatten en waarderen.
- *3.3 nemen deel aan bewegingsactiviteiten in een geest van fair-play.
- 3.4 kennen de mogelijkheden om buiten de les lichamelijke opvoeding een voorkeur-sport te beoefenen.
- *3.5 tonen spontaneïteit, expressiviteit en echtheid op een sociaal aanvaarde wijze.
- *3.6 zien ongecontroleerde en ongewenste uitingen bij zichzelf in en zetten ze recht.
- 3.7 kunnen bewegingsmateriaal op de geëigende manier gebruiken.

EINDTERMEN MUZISCHE VORMING

1. MUZISCHE VORMING – BEELD

De leerlingen kunnen :

- *1.1 door middel van kunst- en beeldbeschouwing een persoonlijk waardeoordeel ontwikkelen over beelden en beeldende kunst van vroeger, van nu en van verschillende culturen.
- 1.2 door betasten en voelen (tactiel), door kijken en zien (visueel) impressies opdoen, verwerken en erover praten.
- 1.3 beeldinformatie herkennen, begrijpen, interpreteren en er kritisch tegenover staan.
- *1.4 plezier en voldoening vinden in het beeldend vormgeven en genieten van wat beeldend is vormgegeven.
- 1.5 beeldende problemen oplossen, technieken toepassen en gereedschappen en materialen hanteren om beeldend vorm te geven op een manier die hen voldoet.
- 1.6 tactiële, visuele impressies, ervaringen, gevoelens en fantasieën op een beeldende manier weergeven.

2. MUZISCHE VORMING – MUZIEK

De leerlingen kunnen :

- 2.1 muziek beluisteren en ervaren, muzikale impressies opdoen uit de geluidsomgeving met aandacht voor enkele kenmerken van de muziek :
 - klankeigenschap;
 - functie/gebruikssituatie.
- 2.2 improviseren en experimenteren, klankbronnen en muziekinstrumenten uittesten op hun klankwaarde en in een muzikaal (samen)spel daarvan gebruik maken.
- *2.3 openstaan voor hedendaagse muziek, muziek uit andere tijden, andere landen en culturen.
- *2.4 genieten van zingen en musiceren en dit gebruiken als impuls voor nieuwe muzikale spelideeën of andere aanverwante expressiewijzen.
- 2.5 vanuit het eigen muzikaal aanvoelen praten over het zingen en het musiceren.

3. MUZISCHE VORMING – DRAMA

De leerlingen kunnen :

- *3.1 genieten van een gevarieerd aanbod van voor hen bestemde culturele activiteiten.
- 3.2 spelvormen waarnemen en inzien dat de juiste verhouding tussen woord en beweging de expressie kan vergroten.
- 3.3 geconcentreerd luisteren naar een gesproken tekst (verteld of voorgelezen) en die mondeling, schriftelijk, beeldend of dramatisch weergeven.
- 3.4 spelvormen in een sociale en maatschappelijke context hanteren.

- 3.5 ervaringen, gevoelens, ideeën, fantasieën ... uiten in spel.
- 3.6 een aan de speelsituatie aangepaste en aangename spreektechniek ontwikkelen (articulatie, adembeheersing, tempo, toonhoogte) en verschillende verbale en non-verbale spelvormen improviseren.
- *3.7 genieten van, praten over en kritisch staan tegenover het eigen spel en dat van anderen, de keuze van spelvormen, onderwerpen, de beleving.

4. MUZISCHE VORMING – BEWEGING

De leerlingen kunnen :

- *4.1 genieten van lichaamstaal, beweging en dans.
- 4.2 een eenvoudig bewegingsverhaal opbouwen met als vertrekpunt iets wat gehoord, gezien, gelezen, gevoeld of meegemaakt wordt.
- 4.3 samenwerken met anderen :
- om een eenvoudig dansverloop op te bouwen;
 - om al improviserend te reageren op elkaars beweging.
- 4.4 bewegen op een creatieve manier en daarbij één of meerdere basiselementen van de beweging bespelen :
- tijd;
 - kracht;
 - ruimte;
 - lichaamsmogelijkheden.
- 4.5 nieuwe dansen ontwerpen met eenvoudige passen en figuren.
- 4.6 het inoefenen, de voorbereiding, het aanwenden van de lichaamstaal en het uitvoeren (vertoning), door henzelf en anderen, kritisch bespreken.

5. MUZISCHE VORMING – MEDIA

De leerlingen kunnen :

- 5.1 beeldsignalen waarnemen zodat men opvallend goede en minder geslaagde dingen kan doorzoeken en herkennen.
- 5.2 ervaren dat een visueel beeld al dan niet vergezeld van een nieuw geluid steeds een nieuwe werkelijkheid kan oproepen.
- 5.3 soorten van eenvoudige hedendaagse audiovisuele opnamen en weergavetoestellen (informatiedragers) aanwijzen, benoemen en ze creatief bedienen.
- 5.4 een eigen audiovisuele taal gebruiken en het massale audiovisuele aanbod een relativerende plaats toekennen.
- 5.5 éénvoudige, audiovisuele informatie uit de eigen belevingswereld herkennen, onderzoeken en vergelijken.

6. MUZISCHE VORMING – ATTITUDES

De leerlingen kunnen :

- *6.1 blijvend nieuwe dingen uit hun omgeving ontdekken.
- *6.2 zonder vooroordelen naar kunst kijken en luisteren.
- *6.3 genieten van het muzisch handelen waardoor hun expressiemogelijkheden verruimen.
- *6.4 vertrouwen op hun eigen expressiemogelijkheden en durven hun creatieve uitingen tonen.
- *6.5 respect betonen voor uitingen van leeftijdgenoten, behorend tot eigen en andere culturen.

EINDTERMEN NEDERLANDS

1. NEDERLANDS LUISTEREN

De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = beschrijven*) de informatie achterhalen in :

- 1.1 een voor hen bestemde mededeling met betrekking tot het school- en klasgebeuren.
- 1.2 een voor hen bestemde informatieve radio-uitzending.
- 1.3 een uiteenzetting of instructie van een medeleerling, bestemd voor de leerkracht.
- 1.4 een telefoongesprek.

De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = structureren*) de informatie op een persoonlijke en overzichtelijke wijze ordenen bij :

- 1.5 een uiteenzetting of instructie van de leerkracht.
- 1.6 een voor hen bestemde instructie voor een buitenschoolse situatie.
- 1.7 een voor hen bestemde informatieve t.v.-uitzending.

De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = beoordelen*) op basis van, hetzij de eigen mening, hetzij informatie uit andere bronnen, de informatie beoordelen die voorkomt in :

- 1.8 een discussie met bekende leeftijdgenoten.
- 1.9 een gesprek met bekende leeftijdgenoten.
- 1.10 een door leeftijdgenoten geformuleerde oproep.

2. NEDERLANDS SPREKEN

De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = beschrijven*) het gepaste taalregister hanteren als ze :

- 2.1 aan leeftijdgenoten over zichzelf informatie verschaffen.
- 2.2 aan iemand om ontbrekende informatie vragen.

- 2.3 over een op school behandeld onderwerp aan de leerkracht verslag uitbrengen.
- 2.4 in een telefoongesprek informatie uitwisselen.

De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = structureren*) het gepaste taalregister hanteren als ze :

- 2.5 vragen van de leerkracht in verband met een behandeld onderwerp beantwoorden.
 - 2.6 van een behandeld onderwerp of een beleefd voorval een verbale/non-verbale interpretatie brengen, die begrepen wordt door leeftijdgenoten.
 - 2.7 bij een behandeld onderwerp vragen stellen die begrepen en beantwoord kunnen worden door leeftijdgenoten.
 - 2.8 een instructie geven zodat iemand die vertrouwd is met de situatie, ze kan uitvoeren.
- De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = beoordelen*) het gepaste taalregister hanteren als ze op basis van vergelijking, hetzij met hun eigen mening, hetzij met andere bronnen :
- 2.9 in een gesprek kritisch reageren op de vragen en opmerkingen van bekende volwassenen.
 - *2.10 tijdens een discussie met bekende volwassenen over een behandeld onderwerp passende argumenten naar voren brengen

3. NEDERLANDS LEZEN

De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = beschrijven*) de informatie achterhalen in :

- 3.1 voor hen bestemde instructies voor handelingen van gevarieerde aard.
- 3.2 de gegevens in schema's en tabellen ten dienste van het publiek.
- 3.3 voor hen bestemde teksten in tijdschriften.

De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = structureren*) de informatie ordenen die voor-komt in :

- 3.4 voor hen bestemde school- en studieteksten en instructies bij schoolopdrachten.
- 3.5 voor hen bestemde verhalen, kinderromans, dialogen, gedichten, kindertijdschriften en jeugencyclopedieën.

De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = beoordelen*) op basis van , hetzij de eigen mening, hetzij informatie uit andere bronnen, informatie beoordelen die voorkomt in :

- 3.6 verschillende voor hen bestemde brieven of uitnodigingen.
- 3.7 reclameteksten die rechtstreeks verband houden met hun leefwereld.

4. NEDERLANDS SCHRIJVEN

De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = kopiëren*) :

- 4.1 overzichten, aantekeningen, mededelingen op- en overschrijven.

De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = beschrijven*) :

4.2 een oproep, een uitnodiging, een instructie richten aan leeftijdgenoten.

De leerlingen kunnen (*verwerkingsniveau = structureren*) :

4.3 een brief schrijven aan een bekende om een persoonlijke boodschap of belevenis over te brengen

4.4 voor een gekend persoon een verslag schrijven van een verhaal, een gebeurtenis, een informatieve tekst.

4.5 een formulier invullen met informatie over henzelf.

4.6 schriftelijk antwoorden op vragen over verwerkte inhoud.

4.7 de leerlingen kunnen voor het realiseren van bovenstaande eindterm bovendien :

- hun teksten verzorgen rekening houdende met handschrift en lay-out;
- spellingsafspraken en -regels toepassen in verband met het schrijven van :
 - woorden met vast woordbeeld :
 - klankzuivere woorden
 - hoogfrequente niet klankzuivere woorden
 - woorden met veranderlijk woordbeeld (regelwoorden) :
 - werkwoorden
 - klinker in open/gesloten lettergreep
 - verdubbeling medeklinker
 - niet klankzuivere eindletter
 - hoofdletters;
 - interpunctietekens . , ? ! :

* 4.8 de leerlingen ontwikkelen bij het realiseren van de eindtermen voor spreken, luisteren, lezen en schrijven de volgende attitudes :

- spreek-, luister-, lees- en schrijfbereidheid ;
- plezier in luisteren, spreken, lezen en schrijven;
- bereidheid tot nadenken over het eigen luister-, spreek-, lees en schrijfgedrag;
- bereidheid tot het naleven van luister-, spreek-, lees- en schrijfconventies;
- weerbaarheid.

5 NEDERLANDS – VAARDIGHEDEN/ STRATEGIEËN

De leerlingen kunnen vaardigheden/strategieën in verband met luisteren, spreken, lezen en schrijven aanwenden die nodig zijn om de respectievelijke eindtermen te realiseren. Zij houden daarbij onder meer rekening met :

- de totale luister-, spreek-, lees- en schrijfsituatie;

- de tekstsoort;
- het verwerkingsniveau;

zoals die aangegeven zijn in de desbetreffende eindterm.

6. NEDERLANDS – TAALBESCHOUWING

*6.1 De leerlingen zijn bereid binnen een concrete taalcontext te reflecteren over :

- het gebruik van standaardtaal, regionale en sociale taalvariëteiten;
- bepaalde houdingen, vooroordelen en rolgedrag in taal; taalgedragsregels;
- bepaalde taalhandelingen;
- hoe via taal bepaalde standpunten ingenomen en/of kenbaar worden gemaakt.

*6.2 De leerlingen zijn bereid te reflecteren over gebruikte luister-, spreek-, lees- en schrijfstrategieën.

*6.3 De leerlingen zijn bereid om vanuit een concrete context te reflecteren over de volgende aspecten van taal :

- klankniveau;
- woordniveau (woordvorming);
- zinsniveau (woordvolgorde);
- tekstniveau (eenvoudige structuren).

6.4 De leerlingen kunnen bij de bovenstaande eindtermen de geëigende termen gebruiken :

- zender, ontvanger, boodschap, bedoeling, situatie;
- zelfstandig naamwoord (+ lidwoord), verkleinwoord, werkwoord, stam, uitgang, voor- en achtervoegsel, andere woorden;
- onderwerp, persoonsvorm, zinsdeel;
- kopje, alinea.

*6.5 De leerlingen zijn bereid om te reflecteren over taal en over taalgebruik.

EINDTERMEN TAAL FRANS

1 FRANS – LUISTEREN

Met betrekking tot die communicatieve situaties waarin leerlingen redelijkerwijze kunnen terechtkomen en volgens de verworven basiswoordenschat en taalstructuur, kunnen de leerlingen :

1.1 de hoofdzaken begrijpen in korte mededelingen.

1.2 hun gesprekspartner begrijpen in een kort gesprek over :

- henzelf
- hun gezins- en leefsituatie
- spelsituatie
- hun voorkomen
- omgangsvormen.

*1.3 Bij het realiseren van de bovenstaande eindtermen leggen de leerlingen de nodige luisterbereidheid aan de dag.

2 FRANS – LEZEN

Met betrekking tot die communicatieve situaties waarin leerlingen redelijkerwijze kunnen terechtkomen en volgens de verworven basiswoordenschat en taalstructuur, kunnen de leerlingen :

- 2.1 eenvoudige opschriften, aanwijzingen, waarschuwingen en aankondigingen begrijpen.
- 2.2 een tekst globaal begrijpen met behulp van visuele ondersteuning.
- 2.3 in een tweetalige alfabetische basiswoordenlijst de vertaling opzoeken van een Frans woord.

*2.4 Bij het realiseren van de bovenstaande eindtermen leggen de leerlingen de nodige leesbereidheid aan de dag.

3 FRANS – SPREKEN

Met betrekking tot die communicatieve situaties waarin leerlingen redelijkerwijze kunnen terechtkomen en volgens de verworven basiswoordenschat en taalstructuur, kunnen de leerlingen :

- 3.1 zinnen en beeldmateriaal combineren;
- 3.2 in een kort gesprek aan een gesprekspartner vragen stellen en informatie verstrekken over :

- henzelf
- hun gezins- en leefsituatie
- hun voorkomen
- omgangsvormen
- een wegaanduiding.

*3.3 Bij het realiseren van de bovenstaande eindtermen leggen de leerlingen de nodige spreekbereidheid en spreekdurf aan de dag.

*3.4 De leerlingen tonen de bereidheid te streven naar een zo correct mogelijke uitspraak.

4 FRANS – SCHRIJVEN

De leerlingen kunnen veelvuldig voorkomende basiswoorden en taalstructuren kopiëren.

EINDTERMEN WERELDORIENTATIE**1 WERELDORIENTATIE NATUUR****LEVENDE NATUUR**

De leerlingen :

- 1.1 kunnen in een beperkte verzameling van mensen, dieren en planten gelijkenissen en verschillen ontdekken en op basis van minstens één criterium een eigen ordening aanbrengen en verantwoorden.
- 1.2 kennen in hun omgeving een paar biotopen en kunnen erin enkele veel voorkomende dieren en planten herkennen en benoemen.
- 1.3 kunnen bij organismen kenmerken aangeven waaruit hun aangepastheid blijkt aan hun voeding, aan bescherming tegen vijanden en aan omgevingsinvloeden.
- 1.4 kunnen illustreren dat de mens de aanwezigheid van planten en dieren in zijn omgeving beïnvloedt.
- 1.5 kunnen de wet van eten en gegeten worden illustreren aan de hand van de voedselketen.
- 1.6 kunnen de functie van belangrijke organen die betrokken zijn bij de levensprocessen van de mens en de functie van de zintuigen, het skelet en de spieren op een eenvoudige wijze verwoorden.
- 1.7 kunnen lichamelijke veranderingen die ze bij zichzelf en leeftijdgenoten waarnemen, herkennen als normale aspecten in hun ontwikkeling.

NIET-LEVENDE NATUUR

De leerlingen :

- 1.8 kunnen de weersituatie op een bepaald moment en over een beperkte periode meten en beschrijven.
- 1.9 kunnen het verband illustreren tussen de leefgewoonten van mensen en het klimaat waarin ze leven.
- 1.10 kunnen tonen hoe de aarde om zichzelf en de aarde, de zon en de maan ten opzichte van elkaar bewegen.
- 1.11 kunnen van courante voorwerpen uit hun omgeving zeggen uit welke materialen en grondstoffen ze gemaakt zijn.

ALGEMENE VAARDIGHEDEN NATUUR

De leerlingen :

- 1.12 kunnen gericht waarnemen met al hun zintuigen en kunnen waarnemingen op een systematische wijze noteren.
- 1.13 kunnen minstens één natuurlijk verschijnsel dat ze waarnemen via een eenvoudig onderzoekje toetsen aan een hypothese.

GEZONDHEIDSEDCATIE

De leerlingen :

- 1.14 kunnen gezonde levensgewoonten in verband brengen met wat ze weten over het functioneren van het eigen lichaam en ze weten dat bepaalde ziekteverschijnselen of handicaps niet altijd kunnen worden vermeden.
- *1.15 beseffen dat het nemen van voorzorgen de kans op besmettelijke ziekten, parasieten of schimmels vermindert of uitsluit.
- 1.16 kunnen passende elementaire hulp toedienen bij lichte schaafwonden en brandwonden.

MILIEU-EDUCATIE

De leerlingen :

- 1.17 kunnen bij de verzorging van dieren en planten uit hun omgeving zelfstandig basishandelingen uitvoeren.
- *1.18 tonen zich in hun gedrag bereid om in de eigen klas en school zorgvuldig om te gaan met papier, water, afval en energie.
- 1.19 kunnen met concrete voorbeelden uit hun eigen omgeving illustreren hoe mensen op negatieve maar ook op positieve wijze omgaan met het milieu en dat aan een milieuprobleem vaak tegengestelde belangen ten grondslag liggen.

2. WERELDORIENTATIE TECHNOLOGIE

BASISINZICHTEN TECHNIEK

De leerlingen :

- 2.1 herkennen in hun directe omgeving toepassingen van hefboomen, katrollen en bewegingsoverbrenging via tandwielen.
- 2.2 kunnen van voorzieningen of voorwerpen uit hun omgeving aangeven welke de energiebron is die verantwoordelijk is voor de waargenomen beweging, verwarming of verlichting.
- 2.3 kunnen in hun omgeving informatieverwerkende toepassingen herkennen.
- 2.3bis leren effectief met informatica en informatieverwerking omgaan.

TECHNISCH PROCES

De leerlingen :

- 2.4 kunnen van een bestaande constructie en van een constructie die ze zelf willen maken, zeggen aan welke eisen ze moeten voldoen.
- 2.5 kunnen materialenkennis en kennis van constructie- en bewegingsprincipes aanwenden bij het plannen en maken van een eigen constructie.

- 2.6 kunnen aan de hand van een al dan niet zelfgemaakte eenvoudige werktekening of handleiding het geschikte materiaal en gereedschap kiezen en daarmee de constructieactiviteit stap voor stap juist en veilig uitvoeren.
- 2.7 kunnen bij het monteren/demonteren van een constructie hun materialenkennis en hun kennis van constructie- en bewegingsprincipes functioneel toepassen.
- 2.8 kunnen eigen werkwijzen vergelijken met andere werkwijzen en een oordeel geven daarover.

ATTITUDES

De leerlingen :

- *2.9 brengen waardering op voor eenvoudige, inventieve technieken en voor esthetische aspecten van technische constructies en voorwerpen.
- *2.10 tonen zich bereid nauwkeurig en veilig te werken, geen materiaal te verkwisten en zorg te dragen voor hun gereedschap.

3 WERELDORIENTATIE MENS

IK EN MEZELF

De leerlingen :

- *3.1 drukken in een niet-conflictgeladen situatie, eigen indrukken, gevoelens, verlangens, gedachten en waarderingen spontaan uit.
- 3.2 kunnen beschrijven wat ze voelen en wat ze doen in een concrete situatie en kunnen illustreren dat zowel hun gedrag als hun gevoelens situatiegebonden zijn.
- *3.3 tonen in concrete situaties voldoende zelfvertrouwen, gebaseerd op kennis van het eigen kunnen.

IK EN DE ANDER

De leerlingen :

- 3.4 kunnen in concrete situaties verschillende manieren van omgaan met elkaar herkennen, erover praten en aangeven dat deze op elkaar inspelen.
- *3.5 tonen de bereidheid zich te oefenen in omgangswijzen met anderen waarin ze minder sterk zijn.
- *3.6 tonen in een eenvoudige conflictsituatie in de omgang met leeftijdgenoten de bereidheid om te zoeken naar een geweldloze oplossing.

IK EN DE ANDEREN : IN GROEP

De leerlingen :

- *3.7 hebben aandacht voor de onuitgesproken regels die de interacties binnen een groep typeren en zijn bereid er rekening mee te houden.

4 WERELDORIENTATIE MAATSCHAPPIJ

SOCIAAL-ECONOMISCHE VERSCHIJNSELEN

De leerlingen :

- 4.1 kunnen illustreren dat verschillende vormen van arbeid verschillend toegankelijk zijn voor mannen en vrouwen en verschillend gewaardeerd worden.
- 4.2 kunnen met een zelf gekozen voorbeeld illustreren hoe de prijs van een product tot stand komt.
- 4.3 kunnen met een zelf gekozen voorbeeld het nut en het belang aangeven van een collectieve voorziening, waarvoor de overheid zorg draagt.
- 4.4 kunnen illustreren dat welvaart zowel over de verschillende landen in de wereld als in België ongelijk verdeeld is.
- *4.5 beseffen dat hun gedrag beïnvloeden wordt door de reclame en de media.
- *4.6 tonen zich bereid om actieve en passieve vormen van vrijetijdsbesteding te onderzoeken en te evalueren.

SOCIAAL-CULTURELE VERSCHIJNSELEN

De leerlingen :

- *4.7 kunnen er in hun omgang met leeftijdgenoten op discrete wijze rekening mee houden dat niet alle kinderen in hetzelfde type gezin wonen als zijzelf.
- 4.8 kunnen illustreren dat verschillende sociale en culturele groepen verschillende waarden en normen bezitten.
- 4.9 kunnen voorbeelden geven van mogelijkheden die in onze samenleving bestaan voor de zorg en opvang van bejaarden en mensen met een handicap.
- 4.10 weten dat ze in het contact met mensen met een handicap attent moeten zijn voor de noden en verwachtingen van deze mensen.
- 4.11 kunnen illustreren dat arbeidsmigratie en het probleem van vluchtelingen een rol hebben gespeeld bij de ontwikkeling van onze multiculturele samenleving.
- 4.12 zien in dat racisme vaak gebaseerd is op onbekendheid met en vrees voor het vreemde.

POLITIEKE EN JURIDISCHE VERSCHIJNSELEN

De leerlingen :

- 4.13 kunnen het belang illustreren van de fundamentele Rechten van de Mens en de Rechten van het Kind. Ze zien daarbij in dat rechten en plichten complementair zijn.

- 4.14 kunnen op een eenvoudige wijze uitleggen dat verkiezingen een basiselement zijn van het democratisch functioneren van onze instellingen.
- 4.15 kunnen illustreren op welke wijze internationale organisaties ernaar streven om het welzijn en/of de vrede in de wereld te bevorderen.
- 4.16 weten dat Vlaanderen één van de gemeenschappen is van het federale België en dat België deel uitmaakt van de Europese Unie. Ze weten daarbij dat elk een eigen bestuur heeft waar beslissingen worden genomen.
- 4.17 kennen de erkende symbolen van de Vlaamse Gemeenschap (met name feestdag, wapen, vlag, volkslied en memoriaal).

5 WERELDORIENTATIE TIJD

DAGELIJKSE TIJD

De leerlingen :

- 5.1 kunnen de tijd die ze nodig hebben voor een voor hen bekende bezigheid realistisch schatten.
- 5.2 kunnen een kalender gebruiken om speciale gebeurtenissen uit eigen leven in de tijd te situeren en om de tijd tussen deze gebeurtenissen correct te bepalen.
- 5.3 kunnen in een kleine groep voor een welomschreven opdracht een taakverdeling en planning in de tijd opmaken.
- 5.4 kunnen tijdsaanduidingen op uitnodigingen en openings- en sluitingstijden correct interpreteren

HISTORISCHE TIJD

De leerlingen :

- 5.5 kunnen belangrijke gebeurtenissen of ervaringen uit eigen leven chronologisch ordenen en indelen in periodes. Ze kunnen daarvoor eigen indelingscriteria vinden.
- 5.6 kunnen hun afstamming aangeven tot twee generaties terug.
- 5.7 kennen de grote periodes uit de geschiedenis en ze kunnen duidelijke historische elementen in hun omgeving en belangrijke historische figuren en gebeurtenissen waarmee ze kennis maken, situeren in de juiste tijdsperiode aan de hand van een tijdband.
- 5.8 kunnen aan de hand van een voorbeeld illustreren dat een actuele toestand, die voor kinderen herkenbaar is, en die door de geschiedenis beïnvloeden werd, vroeger anders was en in de loop der tijden evolueert.
- *5.9 tonen belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst, hier en elders.

ALGEMENE VAARDIGHEDEN TIJD

De leerlingen :

- *5.10 beseffen dat er een onderscheid is tussen een mening over een historisch feit en het feit zelf.

6 WERELDORIENTATIE RUIMTE

ORIENTATIE- EN KAARTVAARDIGHEID

De leerlingen :

- 6.1 kunnen aan elkaar een te volgen weg tussen twee plaatsen in de eigen gemeente of stad beschrijven. Ze kunnen deze reisweg ook aanduiden op een plattegrond.
- 6.1bis kunnen aan de hand van een kaart de afstand tussen twee plaatsen in Vlaanderen berekenen en beschrijven.
- 6.2 kunnen in praktische toepassingssituaties op een gepaste kaart en op de globe de evenaar, de polen, de oceanen, de landen van de Europese Unie en de werelddelen opzoeken en aanwijzen.
- 6.3 kunnen bij een oriëntatie in de werkelijkheid de windstreken (hoofd- en tussenrichtingen) bepalen aan de hand van de zonnestand of een kompas.
- 6.3bis kunnen begrippen zoals wijk, gehucht, dorp, deelgemeente, fusiegemeente, stad, provincie, gemeenschap, land en continent in een juiste context gebruiken.

RUIMTEBELEVING

De leerlingen :

- 6.4 hebben een voorstelling van de kaart van Vlaanderen en van België zodat ze in een praktische toepassingssituatie de gemeenschappen, de provincies en de provinciehoofdplaatsen kunnen aanwijzen.
- 6.5 kunnen aan de hand van een concreet voorbeeld het verschil tussen beleefde en absolute afstand illustreren.
- 6.6 kunnen suggesties geven voor het inrichten van hun eigen omgeving.

RUIMTELIJKE ORDENING/BEPAALDHEID

De leerlingen :

- 6.7 kunnen in de realiteit op een gepaste kaart een landelijke, stedelijke, toeristische en industriële omgeving herkennen en van elkaar onderscheiden.
- 6.8 kunnen hun eigen streek en twee andere streken in België situeren op een kaart en de relatie beschrijven tussen de omgeving en aspecten van het dagelijks leven van de mensen.
- 6.9 kunnen aspecten van het dagelijks leven in een land van een ander cultuurgebied vergelijken met het eigen leven.

ALGEMENE VAARDIGHEDEN RUIMTE

De leerlingen :

- 6.10 kunnen in een landschap gericht waarnemen en ze kunnen op een eenvoudige wijze onderzoeken waarom het er zo uitziet.

6.11 – kunnen een atlas raadplegen en

- kunnen enkele soorten kaarten hanteren gebruik makend van de legende, windrichting en schaal.

VERKEER EN MOBILITEIT

De leerlingen :

6.12 kunnen de gevaarlijke verkeerssituaties in de ruimere schoolomgeving lokaliseren.

6.13 beschikken over voldoende reactiesnelheid, evenwichtsbehoud en gevoel voor coördinatie en ze kennen de verkeersregels voor fietsers en voetgangers, om zich zelfstandig en veilig te kunnen verplaatsen langs een voor hen vertrouwde route.

*6.14 tonen zich in hun gedrag bereid rekening te houden met andere weggebruikers.

6.15 kennen de belangrijkste gevolgen van het groeiende autogebruik en kunnen de voor- en nadelen van mogelijke alternatieven vergelijken.

6.16 kunnen een eenvoudige route uitstippelen met het openbaar vervoer.

BRONGEBRUIK

7. de leerlingen kunnen op hun niveau verschillende informatiebronnen raadplegen.

EINDTERMEN WISKUNDE

1 WISKUNDE – GETALLEN

BEGRIPSVORMING-WISKUNDETAAL- FEITENKENNIS

De leerlingen :

1.1 kunnen tellen en terugtellen met eenheden, tweetallen, vijftallen en machten van tien.

1.2 kunnen de verschillende functies van natuurlijke getallen herkennen en verwoorden.

1.3 kennen de betekenis van : optellen, aftrekken, vermenigvuldigen, delen, veelvoud, deler, gemeenschappelijke deler, grootste gemeenschappelijke deler, kleinste gemeenschappelijk veelvoud, procent, som, verschil, product, quotiënt en rest. Zij kunnen correcte voorbeelden geven en kunnen verwoorden in welke situatie ze dit handig kunnen gebruiken.

1.4 in voorbeelden herkennen dat breuken kunnen uitgelegd worden als : een stuk (deel) van, een verhouding, een verdeling, een deling, een vermenigvuldigingsfactor (operator), een getal (met een plaats op een getallenlijn), weergave van een kans. De leerlingen kunnen volgende terminologie hanteren : stambreuk, teller, noemer, breukstreep, gelijknamig, gelijkwaardig.

1.5 kunnen natuurlijke getallen van maximaal 10 cijfers en kommagetallen (met 3 decimalen), eenvoudige breuken, eenvoudige procenten lezen, noteren, ordenen en op een getallenlijn plaatsen.

1.6 kunnen volgende symbolen benoemen, noteren en hanteren :

$= \neq < > + - \times . : / \div \%$ en $()$ in bewerkingen

1.7 kunnen door het geven van een paar voorbeelden uit hun eigen leefwereld en in hun leermateriaal aantonen dat doorheen de geschiedenis en ook in niet-westerse culturen andere wiskundige systemen met betrekking tot getallen werden en worden beoefend.

1.8 kunnen gevarieerde hoeveelheidsaanduidingen lezen en interpreteren.

1.9 kunnen in gesprekken de geleerde symbolen, terminologie, notatiewijzen en conventies gebruiken.

1.10 zijn in staat tot een onmiddellijk geven van correcte resultaten bij optellen en aftrekken tot 10, bij tafels van vermenigvuldiging tot en met de tafels van 10 en de bijhorende deeltafels.

1.11 hebben inzicht in de relaties tussen de bewerkingen.

PROCEDURES

De leerlingen :

1.12 : kunnen orde en regelmaat ontdekken in getallenpatronen onder meer om te komen tot de kenmerken van deelbaarheid door 2, 3, 5, 9, 10 en die te kunnen toepassen.

1.13 : voeren opgaven uit het hoofd uit waarbij ze een doelmatige oplossingsweg kiezen op basis van inzicht in de eigenschappen van bewerkingen en in de structuur van getallen :

- optellen en aftrekken tot honderd;
- optellen en aftrekken met grote getallen met eindnullen;
- vermenigvuldigen met en delen naar analogie met de tafels.

1.14 kunnen op concrete wijze de volgende eigenschappen van bewerkingen verwoorden en toepassen : van plaats wisselen, schakelen, splitsen en verdelen.

1.15 zijn in staat getallen af te ronden. De graad van nauwkeurigheid wordt bepaald door het doel van het afronden en door de context.

1.16 kunnen de uitkomst van een berekening bij benadering bepalen.

1.17 kunnen schatprocedures vinden bij niet exact bepaalde of niet exact te bepalen gegevens.

1.18 kunnen in eenvoudige gevallen de gelijkwaardigheid tussen kommagetallen, breuken en procenten vaststellen en verduidelijken door omzettingen.

1.19 kunnen de delers van een natuurlijk getal (≤ 100) vinden; zij kunnen van twee dergelijke getallen de (grootste) gemeenschappelijke deler(s) vinden.

1.20 kunnen de veelvouden van een natuurlijk getal (≤ 20) vinden, zij kunnen van twee dergelijke getallen het (kleinste) gemeenschappelijk veelvoud vinden.

1.21 zijn in staat in concrete situaties (onder meer tussen grootheden) eenvoudige verhoudingen vast te stellen, te vergelijken, hun gelijkwaardigheid te beoordelen en het ontbrekend verhoudingsgetal te berekenen.

- 1.22 kunnen eenvoudige breuken gelijknamig maken in functie van het optellen en aftrekken van breuken of in functie van het ordenen en het vergelijken van breuken.
- 1.23 kunnen in een zinvolle context eenvoudige breuken en kommagetallen optellen en aftrekken. In een zinvolle context kunnen zij eveneens een eenvoudige breuk vermenigvuldigen met een natuurlijk getal.
- 1.24 kennen de cijferalgoritmen. Zij kunnen cijferend vier hoofdbewerkingen uitvoeren met natuurlijke en met kommagetallen :
- optellen met max. 5 getallen : de som $< 10\,000\,000$;
 - aftrekken : aftrektal $< 10\,000\,000$ en max. 8 cijfers;
 - vermenigvuldigen : vermenigvuldiger bestaat uit max. 3 cijfers; het product = max. 8 cijfers (2 cijfers na de komma);
 - delen : deler bestaat uit max. 3 cijfers; quotiënt max. 2 cijfers na de komma.
- 1.25 kunnen eenvoudige procentberekeningen maken met betrekking tot praktische situaties.
- 1.26 kunnen de zakrekenmachine doelmatig gebruiken voor de hoofdbewerkingen (zie ook 1.28).
- 1.27 zijn in staat uitgevoerde bewerkingen te controleren, onder meer met de zakrekenmachine.
- 1.28 kunnen in contexten vaststellen welke wiskundige bewerkingen met betrekking tot getallen toepasselijk zijn en welke het meest aangewezen en economisch zijn.
- *1.29 zijn bereid verstandige zoekstrategieën aan te wenden die helpen bij het aanpakken van wiskundige problemen met betrekking tot getallen, meten, ruimtelijke oriëntatie en meetkunde.

2 WISKUNDE – METEN

BEGRIPSVORMING-WISKUNDETAAL- FEITENKENNIS

De leerlingen :

- 2.1 kennen de belangrijkste grootheden en maateenheden met betrekking tot lengte, oppervlakte, inhoud, gewicht(massa) tijd, snelheid, temperatuur en hoekgrootte en ze kunnen daarbij de relatie leggen tussen de grootheid en de maateenheid.
- 2.2 kennen de symbolen, notatiewijzen en conventies bij de gebruikelijke maateenheden en kunnen meetresultaten op veelzijdige wijze noteren en op verschillende wijze groeperen.
- 2.3 kunnen veel voorkomende maten in verband brengen met betekenisvolle situaties.
- 2.4 kunnen de functie van de begrippen "schaal" en "gemiddelde" aan de hand van concrete voorbeelden verwoorden.
- 2.5 weten dat bij temperatuurmeting 0°C het vriespunt is en weten dat de temperaturen beneden het vriespunt met een negatief getal worden aangeduid.

PROCEDURES

De leerlingen kunnen :

- 2.6 allerlei verbanden, patronen en structuren tussen en met grootheden en maatgetallen inzien en ze kunnen betekenisvolle herleidingen uitvoeren.
- 2.7 met de gebruikelijke maateenheden betekenisvolle herleidingen uitvoeren.
- 2.8 schatten met behulp van referentiepunten.
- 2.9 op een concrete wijze aangeven hoe ze de oppervlakte en de omtrek van een willekeurige, vlakke figuur en van een veelhoek kunnen bepalen.
- 2.10 concreet aangeven hoe de inhoud van een balk wordt bepaald.
- 2.11 in reële situaties rekenen met geld en geldwaarden.
- 2.12 kloklezen (analoge en digitale klokken). Zij kunnen tijdsintervallen berekenen en zij kennen de samenhang tussen seconden, minuten en uren.

3 WISKUNDE – MEETKUNDE

BEGRIPSVORMING-WISKUNDETAAL- FEITENKENNIS

De leerlingen kunnen :

- 3.1 begrippen en notaties waarmee de ruimte meetkundig wordt bepaald aan de hand van concrete voorbeelden verklaren.
- 3.2 op basis van volgende eigenschappen de volgende meetkundige objecten herkennen en benoemen :
 - a) in het vlak : punten, lijnen, hoeken en vlakke figuren (driehoeken, vierhoeken, cirkels).
 - b) in de ruimte : veelvlakken (kubus, balk, piramide) en bol en cilinder.
- 3.3 de symbolen van de loodrechte stand en van de evenwijdigheid lezen en noteren.

PROCEDURES

De leerlingen :

- 3.4 kunnen de verschillende soorten hoeken classificeren en de verschillende soorten vierhoeken classificeren op grond van zijden en hoeken. Zij kunnen deze ook concreet vormgeven.
- 3.5 kunnen met een passer een cirkel tekenen.
- 3.6 kunnen de begrippen symmetrie, gelijkvormigheid en gelijkheid ontdekken in de realiteit. Ze kunnen zelf eenvoudige geometrische figuren maken.
- 3.7 zijn in staat :

- zich ruimtelijk te oriënteren op basis van plattegronden, kaarten, foto's en gegevens over afstand en richting;
- zich in de ruimte mentaal te verplaatsen en te verwoorden wat ze dan zien.

4 WISKUNDE – STRATEGIEËN EN PROBLEEMOPLOSSENDE VAARDIGHEDEN

De leerlingen

- 4.1 kunnen met concrete voorbeelden aantonen dat er voor hetzelfde wiskundig probleem met betrekking tot getallen, meten, meetkunde en ruimtelijke oriëntatie, soms meerdere oplossingswegen zijn en soms zelfs meerdere oplossingen mogelijk zijn afhankelijk van de wijze waarop het probleem wordt opgevat.
- 4.2 zijn in staat om de geleerde begrippen, inzichten, procedures, met betrekking tot getallen, meten en meetkunde, zoals in de respectievelijke eindtermen vermeld, efficiënt te hanteren in betekenisvolle toepassingssituaties, zowel binnen als buiten de klas.
- 4.3 kunnen met concrete voorbeelden uit hun leefwereld aangeven welke de rol en het praktisch nut van wiskunde is in de maatschappij.

5 WISKUNDE – ATTITUDES

De leerlingen :

- *5.1 brengen waardering op voor wiskunde als dimensie van menselijke inventiviteit.
- *5.2 ontwikkelen een kritische houding ten aanzien van allerlei cijfermateriaal, tabellen, berekeningen waarvan in hun omgeving bewust of onbewust, gebruik (misbruik) gemaakt wordt om mensen te informeren, te overtuigen, te misleiden ...
- *5.3 ervaren dat bezig zijn met wiskunde een actief en een constructief proces is dat kan groeien en uitbreiden als gevolg van eigen denk- en leeractiviteiten; ze ontwikkelen bijgevolg de opvatting dat alle leerlingen wiskundige bekwaamheid kunnen verwerven die kan leiden naar studies en beroepen waarin wiskunde aan bod komt.
- * 5.4 zijn bereid zichzelf vragen te stellen over hun aanpak voor, tijdens en na het oplossen van een wiskundig probleem en willen op basis hiervan hun aanpak bijsturen.

LEERGEBIED-OVERSCHRIJDENDE EINDTERMEN

LEREN LEREN

- 1 De leerlingen kunnen losse gegevens verwerven en gebruiken door ze betekenis te geven en te memoriseren.
- 2 De leerlingen kunnen op systematische wijze verschillende informatiebronnen op hun niveau zelfstandig gebruiken.
- 3 De leerlingen kunnen op systematische wijze samenhangende informatie (ook andere dan teksten) verwerven en gebruiken.
- 4 De leerlingen kunnen eenvoudige problemen op systematische en inzichtelijke wijze oplossen.

- 5 De leerlingen kunnen, eventueel onder begeleiding :
- hun lessen, taken en opdrachten plannen en organiseren;
 - hun eigen leerproces controleren en bijsturen.

6 Houdingen en overtuigingen.

De leerlingen kunnen op hun niveau leren met :

- nauwkeurigheid;
- efficiëntie;
- wil tot zelfstandigheid;
- voldoende zelfvertrouwen;
- voldoende weerbaarheid;
- houding van openheid :
- kritische zin.

LEERGEBIED-OVERSCHRIJDENDE EINDTERMEN

SOCIALE VAARDIGHEDEN

1 Sociale vaardigheden – domein relatiewijzen

1. Relatiewijzen

- 1.1 De leerlingen kunnen zich op een assertieve wijze voorstellen
- 1.2 De leerlingen kunnen in omgang met anderen respect en waardering opbrengen.
- 1.3 De leerlingen kunnen zorg opbrengen voor iets of iemand anders.
- 1.4 De leerlingen kunnen hulp vragen en zich laten helpen.
- 1.5 De leerlingen kunnen bij groepstaken leiding geven en onder leiding van een medeleerling meewerken.
- 1.6 De leerlingen kunnen kritisch zijn en een eigen mening formuleren.
- 1.7 De leerlingen kunnen zich weerbaar opstellen naar leeftijdgenoten en volwassenen toe door signalen te geven die voor anderen begrijpelijk en aanvaardbaar zijn.
- 1.8 De leerlingen kunnen zich discreet opstellen.
- 1.9 De leerlingen kunnen ongelijk of onmacht toegeven, kritiek beluisteren en eruit leren.

2 Sociale vaardigheden – domein gespreksconventies

- 2. De leerlingen kunnen in functionele situaties een aantal verbale en niet-verbale gespreksconventies naleven.

3 Sociale vaardigheden – domein samenwerking

- 3. De leerlingen kunnen samenwerken met anderen, zonder onderscheid van sociale achtergrond, geslacht of etnische origine.
-